

**Perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilaiden sekä heidän
vanhempiensa vuorovaikutusta kuvaavan mittarin
luotettavuuden arviointi - Kouluterveyskysely**

Heidi Helin
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Terveystieteet, Hoitotiede
Lokakuu 2018
Pro gradu -tutkielma

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Terveystieteet, Hoitotiede

HEIDI HELIN

Perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilaiden sekä heidän vanhempiansa vuorovaikutusta kuvaavan mittarin luotettavuuden arviointi – Kouluterveyskysely

Pro gradu -tutkielma, 45 sivua

Ohjaajat: TtT Katja Joronen ja TtT Anja Rantanen

Lokakuu 2018

Lapsen kehittämisessä hänen lähiympäristönsä ja erityisesti lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on kaikkein merkityksellisin. Siksi on tärkeää, että perheenjäsenten väliset suhteet sekä perheen ilmapiiri ja toimivuus otetaan huomioon lapsen hyvinvoinnin tarkastelussa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli arvioida Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyssä olevan 4.- ja 5.-luokkalaisten lasten ja heidän vanhempiansa vuorovaikutussuhdetta kartoittavan mittarin luotettavuutta ja rakennetta, mitä ei aikaisemmin ole tehty. Lisäksi haluttiin selvittää, millainen rinnakkaisvaliditeetti vuorovaikutusmittarilla oli.

Tutkimusaineistona käytettiin vuoden 2017 kouluterveyskyselyä (n=95 725). Aineisto analysoitiin sukupuolittain. Vuorovaikutusmittarin rakennetta ja reliabiliteettia tutkittiin käyttämällä eksploratiivista faktorianalyysia. Mittarin reliabiliteettia ja sisäistä johdonmukaisuutta tarkasteltiin lisäksi Cronbachin alfa-kertoimen avulla. Mittarin rinnakkaisvaliditeettia arvioitiin suhteessa muihin vuorovaikutusta kartoittaviin kysymyksiin ja yhteyksiä kuvattiin ristiintaulukoiden sekä Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen ja Khiin neliötestin avulla. Ryhmien välisten erojen tutkimisessa käytettiin Kruskal-Wallis testia ja aineiston kuvailussa mediaaneja sekä ylä- ja ala-kvartileja.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että vuorovaikutusmittari oli kohtuullisen reliabeeli ja sen taustalta löytyi yksi latentti tekijä. Mittarin rinnakkaisvaliditeettia vahvistivat muut vuorovaikutusta käsittelevät kysymykset. Lapsen kyky keskustella vanhempiansa kanssa omista asioistaan oli riippuvainen perheen vuorovaikutuksen avoimuudesta. Perheen yhteisen ajan riittävyys oli yhteydessä perheen vuorovaikutuksen avoimuuteen. Mitä myönteisempää perheen vuorovaikutus oli, sitä paremmin lapsi koki pystyvänsä keskustelemaan vanhempiansa kanssa omista asioistaan ja sitä useammin lapsi arvioi perheen yhteisen ajan riittäväksi.

Tämän tutkimuksen tulokset antavat näyttöä kouluterveyskyselyssä käytetyn perheen vuorovaikutusmittarin validiteetista ja reliabiliteetista. Tutkimustulokset auttavat myös ymmärtämään perheen yhteisen ajan sekä vuorovaikutuksen myönteisyyden ja avoimuuden merkitystä lapsen hyvinvoinnissa.

Avainsanat: lapsi, vanhemmat, vuorovaikutus, eksploratiivinen faktorianalyysi, kyselytutkimus, mittarin luotettavuus

ABSTRACT

UNIVERSITY OF TAMPERE

Faculty of Social Sciences

Health Sciences, Nursing Science

HEIDI HELIN

Psychometric characteristics of a scale for measuring interaction between parents and children in the 4th and 5th grades of comprehensive school – The School Health Promotion Study

Master's thesis, 45 pages

Supervisors: PhD Katja Joronen and PhD Anja Rantanen

October 2018

The child's environment, especially the interaction between parent and child is highly significant in the development of children. Therefore, it is important to consider the relationships between family members, atmosphere and functionality of the family when assessing children's well-being. The aim of this study was to assess the validity and reliability of a scale measuring interaction between parents and children in the fourth and fifth grades in the School Health Promotion Study, which has not yet been done. The purpose of this study was to also investigate the communication scale for evidence of convergent validity with the other questions concerning family interaction in the School Health Promotion Study.

The data used in this study was collected from The School Health Promotion Study (n=95 725) in 2017. The structure and reliability of the communication scale was investigated using explorative factor analysis. The data was analysed by gender. The reliability and internal consistency of the communication scale was also analyzed by Cronbach's alpha coefficient. The convergent validity of the scale was assessed using crosstabulations, Spearman's Rank-order correlation and chi-square. Kruskal-Wallis test was used to investigate the differences between the groups; medians, low and high quartiles were used to describe the data.

The results of this study showed that the communication scale was moderately reliable and only one latent variable was identified. The convergent validity with other questions concerned with communication was good. The child's ability to talk about their own things depended on the openness of family communication. The sufficiency of the time family spent together was associated with the openness of family communication. The more positive the family communication was, the better the child could talk of his or her own things with parents and the more often child assessed family spent enough time together.

In conclusion, this research provides evidence of the validity and reliability of family communication scale for the School Health Promotion Study. The results of the study also help to understand the significance of family time and positive and open communication in child's well-being.

Key words: child, parents, communication, explorative factor analysis, survey, scale reliability

Sisällys

1 JOHDANTO	4
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Keskeiset käsitteet	7
2.2 Aikaisempia tutkimuksia ja mittareita lasten ja vanhempien vuorovaikutuksesta	8
3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	12
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	13
4.1 Aineisto ja aineiston keruu	13
4.2 Mittarit	13
4.2.1 Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta kuvaava mittari	13
4.2.2 Muut tutkimuksessa käytettävät muuttujat	14
4.3 Aineiston analyysi	14
4.3.1 Mittarin rakenteen ja reliabiliteetin arviointi	14
4.3.2 Mittarin rinnakkaisvaliditeetin arviointi muiden vuorovaikutussuhdetta käsittelevien kysymysten kanssa	16
5 TULOKSET	19
5.1 Vastaajien kuvailu	19
5.2 Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta kartoittavan mittarin rakenne	19
5.3 Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta kartoittavan mittarin reliabiliteetti	21
5.4 Vuorovaikutusmittarin rinnakkaisvaliditeetti muiden lasten ja vanhempien vuorovaikutussuhdetta käsittelevien kysymysten kanssa	22
6 POHDINTA	30
6.1 Tutkimustulosten tarkastelu	30
6.2. Tutkimuksen luotettavuus	33
6.3. Tutkimuksen eettisyys	34
6.4 Jatkotutkimusaiheet ja kehittämis ehdotukset	35
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	37
LÄHTEET	38

1 JOHDANTO

Lapsen kehittämisessä hänen lähiympäristönsä ja erityisesti lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on kaikkein merkityksellisin (SoukupAscencao ym. 2016; Bronfenbrenner 2002). Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on lapsen minäkuvan, itsetunnon sekä tunteiden ilmaisun ja hallinnan kehittymisen perusta. Itseluottamuksen kehittymisen kannalta taas on ensiarvoisen tärkeää, että lapsen asioista ollaan kiinnostuneita ja hän voi kokea tulevansa kuulluksi, rakastetuksi ja hyväksytyksi omana itsenään. Lisäksi perheen vuorovaikutussuhteissa lapselle tulisi luoda hänen kehitysvaiheensa mukaiset turvalliset ja johdonmukaiset rajat. (Kaimola 2005.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus kehittymiseen sekä oikeus elää vanhempiensa kanssa, mikäli hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan (Unicef 2017). Lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa olevien ongelmien on todettu välittävän ympäristön stressin vaikutuksia lapsen kehitykseen (Grant ym. 2006). Perheen vuorovaikutuksessa ilmenevän epäselvän kommunikaation, roolikonfliktien, eristäytymisen ja hajaannuksen on havaittu olevan yhteydessä lapsen psyykkisiin ongelmiin. Perheessä paremmin toimivan vuorovaikutuksen taas on osoitettu olevan yhteydessä sosiaalisiin taitoihin koulussa. (Väänänen 2013.)

Kansainvälisten vertailujen mukaan suomalaislapset voivat keskimäärin hyvin, mutta lasten hyvinvointi eriarvoistuu (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014). Vuonna 2017 toteutetun kouluterveyskyselyn tulosten mukaan 13 % neljäs- ja viidesluokkalaisista oli kokenut mielialaan liittyviä ongelmia viimeisen kahden viikon aikana ja 33 % oli kokenut koulustressiä. Samana vuonna 2,3% neljäs- tai viidesluokkalaisista ilmoitti kouluterveyskyselyssä, ettei juuri koskaan pysty keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan (THL 2017a). Lapselle on tärkeää saada keskustella aikuisen kanssa mieltä painavista asioista. Yksikään lapsi ei silti voi välttyä ongelmilta ja jännitteiltä suhteessa vanhempiinsa, mutta pitkittyessä tai kasautuessa ongelmat lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa voivat aiheuttaa lapselle stressiä, ahdistusta ja masennusta. (Adamson 2013.)

Perheen vuorovaikutussuhteet ovat merkityksellisiä perheenjäsenten hyvinvoinnille (Lansford ym. 2001). Vaikka suurin osa kiintymyssuhteen tutkimuksesta on keskittynyt varhaislapsuuteen,

kiintymyssuhde jatkuu aikuisuuteen saakka (Allen 2008), ja ihminen tarvitsee läheisyyttä, lohdutusta ja turvaa koko elämänsä ajan (Sinkkonen 2004), myös murrosiässä itsenäisyyttä hakiessaan (Ungar 2004). Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushankkeen tulosten (THL 2017f) mukaan lastensuojelussa lapsen sijoituksen yhtenä varsin yleisenä taustalla ilmenevänä tekijänä ovat perheen sisäiset tai uusperheiden väliset vuorovaikutusongelmat ja ristiriidat (Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016). Perheen, jossa lasta on laiminlyöty tai pahoinpidelty, dynamiikkaa on todettu kuvaavan jäykkyys, hajaannus ja epäselvä kommunikaatio (White ym. 2003). Myös lapsen haastava temperamentti tai sosiaaliseen kehitykseen liittyvät ongelmat voivat lisätä vanhempien stressiä (Malinen ym. 2006) niin, että perheen vuorovaikutus muuttuu kielteisemmäksi (Ladd & Pettit 2002).

On tärkeää, että perheenjäsenten väliset suhteet sekä perheen ilmapiiri ja toimivuus otetaan huomioon lapsen hyvinvoinnin tarkastelussa, sillä perhe- ja terveyskeskeisyys on hyvän hoidon ominaisuus (Åstedt-Kurki & Paavilainen 2002). Kun tavoitteena on lapsen hyvinvointi, ei hyvinvoinnin osa-alueita määriteltäessä saa unohtaa lapsen näkökulmaa (Väänänen 2013). Lapsen oikeuksiin kuuluu lapsen edun huomioiminen ja hänen näkemystensä kunnioittaminen (Unicef 2017). Lapsen subjektiivisen hyvinvoinnin on todettu olevan vahvasti sidoksissa hänen suhteeseensa vanhempiin (Adamson 2013).

Siitä huolimatta, että aihe on tärkeä, lasten ja vanhempien vuorovaikutussuhdetta arvioivia mittareita, joissa on lapsen näkökulma, on vähän (Strachan ym. 2010). Terveystieteiden laissa (1326/2010, §12) velvoittaa kuntia seuraamaan asukkaidensa terveyttä väestöryhmittäin. Sosiaali- ja terveysministeriön kärkihankkeena olevan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (2016) mukaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurantaan on kehitettävä välineitä. Lisäksi olemassa olevia hyvinvointi-indikaattoreita on kehitettävä edelleen sekä tietoaaukkoja selvitettävä ja paikattava. Maailman muuttuessa myös perheen vuorovaikutus muuttuu. Käytössä olevien perheen hyvinvoinnista kertovien mittareiden tulee olla ajan tasalla, sillä vain pätevillä mittareilla voidaan saada luotettavaa tietoa, jonka pohjalta lapsiperheitä pystytään tukemaan niin, että jokaisen lapsen oikeus elää hyvää elämää voisi toteutua.

Kouluterveydenhuolto on avainasemassa lasten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. Sen tärkeänä periaatteena on perhekeskeisyys, sillä lapsen elämä on aina sidoksissa aikaan ja paikkaan.

Lapsiin liittyviä ilmiöitä ei voi irrottaa lapsuuden sosiaalisesta ympäristöstä. (James & Prout 1997.) Jotta terveydenhuollon toiminta voisi olla vaikuttavaa ja jotta hoitamista voitaisiin kehittää, sillä pitää olla käytettävissään parasta saatavilla olevaa ajantasaista tietoa (Sarajärvi ym. 2011). Paras saatavilla oleva ajantasainen tieto tarkoittaa luotettavaa tietoa (Hoitotyön tutkimussäätiö 2018). Siksi on tärkeää, että perheen vuorovaikutuksen luonnetta ja sen merkitystä lapsen hyvinvoinnille tutkitaan luotettavaksi todetuilla mittareilla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämien kouluterveyskyselyjen avulla kerätään seurantatietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Perusopetuksen neljännen ja viidennen luokkien oppilaat sekä heidän vanhempansa ovat mukana kyselyssä ensimmäistä kertaa vuonna 2017. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on arvioida kouluterveyskyselyn lapselle tarkoitettussa lomakkeessa olevan lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta kuvaavan mittarin luotettavuutta ja rakennetta, koska sitä ei ole tähän mennessä vielä tehty.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Keskeiset käsitteet

Vuorovaikutus

Hoitotieteessä vuorovaikutusta käsitellään useimmiten potilaan ja hoitajan välisenä hoitosuhteena, jossa keskeistä on empatia, luottamuksellisuus, tavoitteellisuus ja potilaan osallisuuden vahvistaminen. Päämääränä on siis potilaan kokemus siitä, että hän tulee kuulluksi, hänen mielipiteensä ovat arvokkaita ja hän voi vaikuttaa omiin asioihinsa. (Välimäki ym. 2013.) Vuorovaikutus on siis merkityksellinen potilaan terveyden edistämisessä.

Perhesysteemisessä hoitotyössä, joka on yksi tärkeimmistä perhehoitotyön näkökulmista, perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen merkitys korostuu, kun hoidon kohteena on samanaikaisesti sekä yksilö, että hänen koko perheensä (Persson & Östlund 2014). Tällöin perheenjäsenten välinen vuorovaikutus voidaan realiteettien tunnustamisesta huolimatta nähdä mahdollisuuksina ja voimavaroina sekä yksilön että hänen perheensä terveyden edistämisessä (Bell 2009).

Blechmanin (1990) mukaan vuorovaikutus on vastavuoroista toimintaa, jossa tavoitteena on vaihtaa tietoja, vaikuttaa toisen käyttäytymiseen ja ratkaista ongelmia. Vuorovaikutus koostuu erilaisista vuorovaikutustilanteista, jolloin puhutaan usein vuorovaikutusilmapiiristä (Darling & Steinberg 1993; Mize & Pettit 1997). Myönteinen vuorovaikutus on selkeiden, empatiaa ja tukea sisältävien viestien vaihtoa, mikä ilmenee tehokkaina ongelmanratkaisukykyinä (Olson ym. 1983). Myönteisessä vuorovaikutuksessa perheenjäsenet rakentavat läheisen suhteen, jossa he voivat kokea, että heistä välitetään, heitä tuetaan sekä arvostetaan (Blechman 1991). Cutronan (1990) mukaan vuorovaikutussuhteen läheisyys lisää tuen tarpeen tunnistamista mutta myös kokemuksia saadusta tuesta. Vanhempien tapa olla vuorovaikutuksessa lastensa kanssa kuvaa vanhempien kasvatustyyliä (Darling & Steinbeck 1993). Tässä tutkimuksessa mittarin kuvaamalla vuorovaikutuksella tarkoitetaan kaikkea sitä toimintaa, mikä tapahtuu lapsen ja vanhemman välillä esimerkiksi kannustusta, rohkaisua, rajojen asettamista ja toisen kuuntelemista.

Esimurrosikäinen lapsi

Perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilas (10–12-v) on kehityksessään lapsuuden ja nuoruuden välimaastossa, esimurrosiässä, jolloin hän on siirtymässä kognitiivisessa kehityksessään formaalisten operaatioiden vaiheeseen (Laine & Aho 2005). Ihmissuhteiden tasolla tämä merkitsee sitä, että samalla, kun lapsi etsii identiteettiään, kaverisuhteet sekä niissä saatu hyväksyntä tulevat lapselle entistä tärkeämmäksi (Harter 2006). Kaveripiiriin kiinnittyminen ja pyrkimys itsenäistymiseen irtaannuttavat lasta vanhemmistaan (Jarasto ja Sinervo 1998) ja hankaloittavat lapsen sekä auktoriteettiasemassa olevan vanhemman välistä vuorovaikutusta (Laine & Aho 2005). Esimurrosikään on todettu liittyvän myös negatiivisten tunnetilojen lisääntyminen, mikä tuo haasteita lasten ja vanhempien väliseen vuorovaikutukseen (Siegler ym. 2014). Vaikka kaveripiiri tuleekin murrosikäiselle entistä tärkeämmäksi, turvautuu suurin osa lapsista paineiden alla vielä murrosiässään vanhempiinsa (Steinberg 1990). Perheen vuorovaikutuksellinen ilmapiiri, jossa lapsen on helppo jakaa ajatuksiaan, on esimurrosiän kehityksellisistä haasteista selviytymisen kannalta erittäin tärkeä (Stattin & Kerr 2000).

2.2 Aikaisempia tutkimuksia ja mittareita lasten ja vanhempien vuorovaikutuksesta

Perheen yhteinen aika luo edellytykset perheen vuorovaikutukselle. Tämän päivän lapsiperheiden elämän hektisyys vähentää lapsen ja vanhemman yhdessä viettämän ajan määrää (Haudrup Christensen 2002). Ilta-aterioille kokoonnutaan harvoin samaan aikaan vanhempien kanssa. WHO:n koululaistutkimuksen mukaan vuonna 2014 Suomessa asuvista 11-vuotiaista tytöistä 33% ja pojista 39% ilmoitti syövänsä ilta-aterian isän tai äidin kanssa. (Kelly ym. 2016.) Perheen yhteinen aika on muuttanut muotoaan. Digitaalisten pelien ja sosiaalisen median käytön myötä huomattavasti lisääntynyt ruutuaika (Miettinen & Rotkirch 2012) on vallannut alaa aikaisemmin käytössä olleelta kasvokkaisalta vuorovaikutukselta (Risling ym. 2017).

Työelämän paineet heijastuvat suomalaisten lapsiperheiden arkeen (Määttä & Kyrönlampi-Kylmänen 2012). Jokainen perheenjäsen tuo kotiin tullessaan mukanaan tunnetilansa, joilla on tapana tarttua, mikä vaikuttaa perheen vuorovaikutukseen ja uhkaa lapsen hyvinvointia (Schulz ym. 2004; Vasikkaniemi 2013). Vanhempien stressaantumisen on todettu olevan yhteydessä kovempiin kurinpitokeinoihin ja siihen, että lasta hoivataan vähemmän (Anthony ym. 2005). Vanhemman fyysinen saavutettavuus ei takaa hänen emotionaalista saavutettavuuttaan. Vanhemman

huonotuulisuus voi aiheuttaa sen, ettei lapsi rohkene vaivata häntä (Miettinen & Rotkirch 2012). Kasvuympäristö, jossa aikuisen osallistuminen lapsen elämään on niukkaa ja suhtautuminen lapseen vähemmän lämmintä, on yhteydessä lapsen käytöshäiriöihin, kun taas vanhemmuuden lämmin, reagoiva ja synkroninen vuorovaikutus saattaa johtaa lapsen parempaan sosiaaliseen kompetenssiin (Kawabata ym. 2011).

Perheen rakenteelliset muutokset voivat tuottaa, ylläpitää ja muuttaa perheen dynamiikkaa (Väänänen 2013). Tilastojen mukaan Suomen avioeroluvut olivat 2000-luvulla EU-maiden kärjessä (Väestöliitto 2017a). Kahden biologisen vanhemman muodostamat perheet ovat vähentyneet ja yksinhuoltajaperheiden määrä on kasvanut (Suomen virallinen tilasto 2017). Lapsen ja vanhemman välinen hyvä vuorovaikutussuhde voi toimia suojaavana tekijänä elämään pakostakin kuuluvissa kuormittavissa tilanteissa (Kaimola 2005). Se miten vastoinikäymisistä selvittää, riippuu resilienssistä, jonka rakentumisessa lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on keskeinen tekijä. Resilienssi on kykyä selviytyä ja pärjätä muuttuvissa tai odottamattomissa tilanteissa (Joutsenniemi & Lipponen 2015).

Lapsen ja vanhempien välisen hyvän vuorovaikutussuhteen on todettu ennustavan kasvavan nuoren hyvää itsetuntoa (Kernis ym. 2000) sekä tunteiden hallintaa (Parke ym. 2004) ja parempia ongelmanratkaisutaitoja (Koerner & Fitzpatrick 1997). Cicchettin ja Tothin (2009) mukaan terveet ihmissuhteet voivat toimia suojaavina tekijöinä lapsille, jotka elävät vaativissa olosuhteissa. Vanhempi-lapsisuhteen vastavuoroisuuden on osoitettu olevan yhteydessä siihen, että lapsi tulee hyväksytyksi kaverisuhteissa (Ladd & Pettit 2002). Tyttöillä, joilla ei ole kiusatuksi tulemisen kokemuksia, on havaittu olevan läheisemmät suhteet sekä isään että äitiin kuin kiusatuksi tulleilla (Söderlund & Joronen 2013). On myös todettu, että jos vanhemmat kontrolloivat lastaan liiallisesti tai ylihuolehtivat, lapsi tulee helpommin kiusatuksi (Finnegan ym. 1998). Toisaalta lapsen antisosiaalisen käyttäytymisen ja rikollisuuteen ajautumisen on osoitettu olevan yhteydessä vähäisempään valvontaan (Patterson & Stouthamer-Loeber 1984).

Perhehoitotieteen ja erityisesti perhesysteemisen hoitotyön kehittymisen myötä perhedynamiikan tutkimus on lisääntynyt. Erityisesti lapsen ja vanhemman välistä varhaista vuorovaikutusta on tutkittu paljon (Mäntymaa ym. 2003). Perhehoitotieteen keskeisiä tutkimuskohteita ovat olleet perheen sopeutuminen ja koheesio (Carvalho ym. 2018; Sawin 2016). Lasten hyvinvointia

käsitlevä tutkimus on kuitenkin vielä aika uutta ja keskittynyt enemmän poikkeavuuksien, riskien sekä hyvinvointiin liittyvien vajeiden kuin tavallisen elämän tutkimiseen ja kuvaamiseen (Väänänen 2013). Tiedonantajina tutkimuksissa ovat olleet harvemmin lapset (Häggman-Laitila & Pietilä 2007; Strachan ym. 2010) ja tutkimus on painottunut enemmän perheen ja terveydenhuollon työntekijän väliseen ammatilliseen suhteeseen (Staccini ym. 2014). Perheen kotona tapahtuvaa arkielämää kuvaavia tutkimuksia on niukasti (Häggman-Laitila & Pietilä 2007) ja perheen toimintaa kuvaavat mittarit on kehitetty suurelta osin kliinisen käytännön tutkimiseen (Staccini ym. 2014). Vaikka perhehoitotieteen alalla kehitettyjä perheen vuorovaikutusta kuvaavia mittareita onkin vielä suhteellisen vähän (Åstedt-Kurki 2008), lapsen pahoinvointiin liittyvät perhetekijät ovat nousseet kuitenkin tutkimuksissa esille (Järventie ym. 2001) ja sitä myötä kiinnostus perheen jokapäiväistä elämää kuvaavien menetelmien kehittämiseen on lisääntynyt (Rönkä ym. 2010).

Perhedynamiikkamittari (FDM II) perustuu alun perin Barnhillin (1979) kehittämään toimivaan perhesysteemiin (White & Elander 1992). Mittarin osa-alueet koostuvat vastakohtaisista dimensioista, joita ovat yhteenkuuluvuus-eristäytyminen, selkeä kommunikaatio-epäselvä kommunikaatio, roolivastaavuus-rooliristiriidat, yksilöityminen-kietoutuneisuus, joustavuus-jäykkyys sekä vakaus-hajaannus (Väänänen 2013). Hoitotieteen alalla FDM II -mittaria on käyttänyt Rask (2003) tutkiessaan nuorten kokemuksia hyvinvoinnista ja perheen toiminnasta. Myös kaltoin kohdeltujen lasten perhedynamiikan kuvaamisessa on käytetty kyseistä mittaria (White & Grzankowski 2003). Väänänen (2013) käytti mittaria psyykkisesti oireilevien lasten perheiden vuorovaikutussuhteiden tutkimisessa.

Tampereen yliopistossa on kehitetty perhehoitotyön FAFHES (Family Functioning, Family Health and Social Support) -mittari, jonka yksi osa-alue kartoittaa perheen toimivuutta. Tämä osa-alue koostuu perheenjäsenten välisistä suhteista, perheen ulkopuolisista suhteista, perheen rakenteellisista tekijöistä ja perheen vahvuuksista. (Åstedt-Kurki ym. 2009.) FAFHES-mittaria on käytetty muun muassa sydänsairaiden potilaiden perheiden tutkimisessa.

Perheen vuorovaikutuksen kuvaamisessa on käytetty CFRT- Computerized Family Relations Testiä, jonka tarkoituksena on tutkia perheenjäsenten välisiä suhteita lapsen näkökulmasta. Sen kuusi ulottuvuutta kuvaavat kontrollia, johon sisältyy rajoittavuus (esim. ”vanhempani määrää minua”) ja oikeudenmukaisuus(=justice) (”jos lupaan tekeväni jotakin, teen sen myös”), sekä tukea, johon

sisältyy kiintymys ("jos lähden, vanhempi kaipaa minua"), herkkyys ("haluan tietää, mitä vanhempani ajattelee tai tuntee"), tunnustus ("vanhempani kertoo minulle usein, että teen jotakin hyvin") ja luottamus ("vanhempani suojelee minua"). (Skoczń ym. 2015.) Jaottelu kontrolliin ja tukeen on yleisesti käytetty jaottelu lapsi-vanhempisuhteen tutkimuksessa (Tynkkynen 2012).

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli arvioida 4.- ja 5.-luokkalaisten lasten ja heidän vanhempiensa vuorovaikutussuhdetta kartoittavan mittarin luotettavuutta erikseen tytöillä ja pojilla. Tavoitteena on tuottaa tietoa mittarista kouluterveyskyselyn kehittämistyöhön. **Tutkimuskysymyksenä on:**

1. Millainen on lasten ja vanhempien vuorovaikutussuhdetta kartoittavan mittarin rakenne?
2. Millainen reliabiliteetti lasten ja vanhempien vuorovaikutussuhdetta kartoittavalla mittarilla on?
3. Millainen rinnakkaisvaliditeetti vuorovaikutusmittarilla on muiden lasten ja vanhempien vuorovaikutussuhdetta käsittelevien kysymysten kanssa?

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Aineisto ja aineiston keruu

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat kaikki vuonna 2017 Suomessa asuvat peruskoulua käyvät 4.- ja 5.-luokkalaiset. Aineistona oli Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttamaan kouluterveyskyselyyn vastanneet oppilaat (n=95 725, aineiston kattavuus=80%). Lupa aineiston käyttöön saatiin THL:lta.

4.2 Mittarit

4.2.1 Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta kuvaava mittari

Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta mitattiin kouluterveyskyselyn kysymyksessä 67. Vuorovaikutusta kuvaava mittari perustui kysymykseen ”kuinka usein sinun kohdallasi tapahtuu seuraavia asioita?” sisältäen neljä osiota, jotka käsittelivät *vanhempien kanssa koulupäivästä keskustelemista, kotiintuloajoista sopimista, vanhempien juttelemista lapsen ystävien kanssa sekä vanhempien antamaa tukea ja kannustusta*. Väittämissä oli kolmiportainen Likert-asteikko (1= ”usein”, 2= ”joskus” ja 3= ”ei ollenkaan”). Tuloksin helpottamiseksi vastausvaihtoehdot pisteytettiin siten, että mitä useammin väittämän mukaista myönteistä vuorovaikutusta lapsen ja vanhemman välillä esiintyi, sitä suuremmalla numerolla vastausvaihtoehto koodattiin (usein= 2 pistettä, joskus= 1 piste, ei ollenkaan= 0 pistettä) (Vehkalahti 2008). Osioitten pistemääristä muodostettiin summamuuttuja, jossa minimipistemäärä oli nolla pistettä ja maksimi 8 pistettä.

Samoista lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta kartoittavan mittarin kysymyksistä oli THL:ssa muodostettu *avoin vuorovaikutus*-indikaattori, joka perustui samanlaiseen vastausvaihtoehtojen pisteytykseen kuin edellä (Min =0p, Max= 8p). Vuorovaikutus katsottiin avoimeksi niillä, jotka olivat saaneet mittarin kysymyksistä vähintään 6 pistettä. (THL 2017a.) Tässä tutkimuksessa mittaria käytettiin niin, että tulokset luokiteltiin kahteen ryhmään käyttäen katkaisupisteenä THL:n suosittelemaa arvoa 6, jolloin ryhmät nimettiin nimillä *avoin vuorovaikutus* ja *muut*.

4.2.2 Muut tutkimuksessa käytettävät muuttujat

Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta tutkittiin myös kouluterveyskyselyn kysymyksissä 66 ja 68. *Lapsen kykyä keskustella vanhempiensa kanssa omista asioistaan* kartoitettiin neliportaisella Likert-asteikollisella kysymyksellä, jossa arvo 1 tarkoitti, että lapsi ”ei juuri koskaan” pysty keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan ja arvo 4, että lapsi pystyy keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan ”usein”. *Lapsen arviota perheen yhteisen ajan riittävydestä* kartoitettiin kolmiportaisella kysymyksellä. Kysymyksen asteikko koodattiin tulkinnan helpottamiseksi positiiviseen suuntaan siten, että ne, jotka olivat väittämistä *perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa* ”samaa mieltä”, saivat kaksi pistettä, ”ei samaa eikä eri mieltä” olevat saivat yksi pistettä ja ”eri mieltä” olevat saivat nolla pistettä.

4.3 Aineiston analyysi

4.3.1 Mittarin rakenteen ja reliabiliteetin arviointi

Mittarin reliabiliteetti tarkoittaa mittarin luotettavuutta ja liittyy mittauksen toistettavuuteen. Mikäli mittari on reliaabeli, ovat tulokset varsin samanlaisia eri mittauskerroilla, jolloin mittauksessa ei ole systemaattista virhettä. (Metsämuuronen 2009.) Reliabiliteetin tarkastelulla voidaan siis arvioida mahdollisten mittausvirheiden osuutta sekä mittauksen johdonmukaisuutta ja yhtenäisyyttä (Nummenmaa 2009). Lasten ja heidän vanhempiensa vuorovaikutussuhdetta kartoittavan mittarin rakennetta ja reliabiliteettia tutkittiin aluksi mittarin yhtenäisyyden kautta (Metsämuuronen 2009).

Koska mittarin ulottuvuudet eivät olleet etukäteen tiedossa, haluttiin ensimmäisenä selvittää, löytyykö lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta tarkastelevista osioista (n: o 67) yksi vai useampi latentti muuttuja, faktori eli keskenään korreloivien muuttujien joukko, joka selittää havaittujen muuttujien vaihtelua. Tätä tutkittiin eksploratiivisen faktorianalyysin avulla. (KvantiMOTV 2017b; Valkeinen 2014; Nummenmaa 2009.) Eksploratiivinen faktorianalyysi soveltui erinomaisesti mittarin rakenteen ja yhtenäisyyden tutkimiseen, sillä menetelmänä se perustuu ajatukseen, että muuttujien välillä olevien yhteyksien taustalla piilee jokin rakenne, joka tiivistyy yhteen tai useampaan faktoriin (Jokivuori & Hietala 2007). Eksploratiivisen faktorianalyysin valintaa

puolsi myös se, että mittarin taustalla olevista faktoreista tai niiden tulkinnasta ei ollut ennakkoon vahvaa odotusta (KvantiMOTV 2017b). Jatkossa tässä tutkimuksessa käytetään eksploratiivisesta faktorianalyysistä pelkästään nimeä faktorianalyysi.

Koska faktorianalyysi perustuu aitoihin korrelaatioihin, sen oletuksena on muuttujien multinormaalijakauma, mutta faktorianalyysia voidaan käyttää myös hyvällä järjestysasteikolla mitattujen muuttujien kohdalla, jollaisia tämän mittarin kysymykset olivat. Faktorianalyysin valintaa menetelmänä puolsi myös se, että tutkimusaineisto oli tässä suuri, jota faktorianalyysi edellyttää. (Metsämuuronen 2009.) Nummenmaan (2009) mukaan havaintoja tulisi olla vähintään 500, mutta mieluummin yli 1000.

Faktorianalyysiin otettiin mukaan kaikki kysymyksen n: o 67 muuttujat. Aineiston soveltuvuutta faktorianalyysiin tutkittiin Kaiserin testillä, jonka arvon tulisi olla suurempi kuin 0,6 sekä Bartlettin sfäärisyystestillä, jonka tuloksen tulisi olla tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,001$) (Metsämuuronen 2009). Koska muuttujien normaalijakaumaoletus ei täysin toteutunut, estimointimenetelmäksi eli muuttujien latausten etsintämenetelmäksi valittiin pääakselifaktorointi (Fabrigar ym. 1999). Pääakselifaktorointi valittiin myös sen tähden, että sitä suositellaan käytettäväksi aineistoissa, joissa mahdollisia faktorille latautuvia muuttujia on vain vähän (de Winter 2011). Pääakselifaktoroinnin etuna on lisäksi se, että se kykenee uuttamaan heikkojakin faktoreita toisin kuin faktorianalyysissä toinen paljon käytetty, suurimman uskottavuuden menetelmä (maximum likelihood) (Briggs & MacCallum 2003). Faktoriratkaisun pätevyyttä päätettiin kuitenkin testata vielä suurimman uskottavuuden menetelmällä (maximum likelihood) ja yleistetyllä pienimmän neliösumman menetelmällä (generalized least squares), jotka kaikki tuottivat samanlaisen faktoriratkaisun. Nummenmaan (2009) mukaan eri menetelmien kokeileminen on perusteltua faktoriratkaisun pätevyyden arvioinnissa, vaikka ne tuottavatkin useimmiten varsin samankaltaisia ratkaisuja.

Rotaatiomenetelmäksi valittiin suorakulmainen varimax-vaihtoehto, jossa muuttujien lataukset faktoreilla ovat tulkinnan helpottamiseksi mahdollisimman pieniä tai suuria ja oletuksena on faktorien toisistaan riippumattomuus (Nummenmaa 2009). Eksploratiivinen faktorianalyysi eteni induktiivisesti, joten faktoreiden määrää ei rajattu (Kankkunen & Vehviläinen -Julkunen 2013; KvantiMOTV 2017b). Tuotetun faktorin hyvyyttä arvioitiin sen ominaisarvon (suositus ≥ 1) perusteella ja faktorille latautuvien muuttujien hyvyyttä niiden kommunaliteettien (suositus $\geq 0,30$)

perusteella (Metsämuuronen 2009) sekä latausten (suositus $\geq 0,5$) perusteella (Jokivuori & Hietala 2007). Näitä raja-arvoja ei kuitenkaan pidetty ehdottomina (Jokivuori & Hietala 2007).

Vuorovaikutussummamuuttujan reliabiliteettia sekä konsistenssia eli sisäistä johdonmukaisuutta tarkasteltiin lopuksi Cronbachin alfa-kertoimen avulla (KvantiMOTV 2017a; Jokivuori & Hietala 2007), mikä onkin yleisin tapa arvioida mittauksen reliabiliteettia (Nummenmaa 2009). Summamuuttujassa olevien muuttujien välistä korrelaatiota pidetään myös faktorianalyysin oletuksena (KvantiMOTV 2017a). Mikäli korrelaatiokertoimien itseisarvot ovat hyvin pieniä, on epätodennäköistä, että löytyy faktoreita, joihin muuttujien vaihtelu perustuu (Heikkilä 2014). Eksploraatiivisessa faktorianalyysissä korrelaation rajaksi on suositeltu 0,30:tä. Mitä suurempi aineisto on kyseessä, sitä pienemmät korrelaatiot hyväksytään. (Metsämuuronen 2009.)

Kysymysten välillä oleva voimakas positiivinen korrelaatio kertoo siitä, että kysymykset mittaavat samaa asiaa, ovat sisäisesti konsistenttisia, ja vastaavasti voimakas negatiivinen korrelaatio taas tarkoittaa, että kysymykset mittaavat saman ilmiön vastakkaisia ääripäitä (Jokivuori ja Hietala 2007). Mitä enemmän keskenään samalla tavalla toimivia kysymyksiä mittarissa on, sitä reliabelimman mittarin voidaan sanoa olevan (Nummenmaa 2009). Mittauksen reliabiliteettiin vaikuttaa siis mittaustulosten samankaltaisuus, mutta myös kysymysten määrä. Sisäisen konsistenttisuuden katsotaan olevan riittävä, jos alfa on suurempi kuin 0,6; joidenkin mukaan jo 0,5: ttäkin voidaan pitää riittävänä. Mitä suurempi alfa on, sitä yhtenäisempi mittari on. (Jokivuori ja Hietala 2014.)

Aineisto analysoitiin IBM SPSS Statistics 24 – ohjelmalla. Aineisto käsiteltiin sukupuolittain, koska ajateltiin, että tyttöjen ja poikien vuorovaikutussuhteet vanhempia saattavat erota toisistaan. Eschenbeckin ym. (2007) mukaan tytöt hakevat sosiaalista tukea enemmän kuin pojat, kun taas pojat tukeutuvat tyttöjä useammin välttämiskäyttäytymiseen sosiaalisissa tilanteissa.

4.3.2 Mittarin rinnakkaisvaliditeetin arviointi muiden vuorovaikutussuhdetta käsittelevien kysymysten kanssa

Mittarin rakennevaliditeettia voidaan arvioida myös rinnakkaisvaliditeetin tarkastelulla (convergent validity). Rinnakkaisvaliditeetilla viitataan siihen, että toisiinsa liittyvät käsitteet korreloivat

keskenään ja siten konvergoivat kohti niiden taustalla olevaa latenttia muuttujaa. (Metsämuuronen 2009.) Mittarin rinnakkaisvaliditeettia muiden vuorovaikutusta kartoittavien kysymysten kanssa tutkittiin aluksi ristiintaulukoimalla, mikä mahdollisti kahden kategorisen muuttujan välisten yhteisjakaumien tarkastelun (Nummenmaa ym. 2014). Muodostetulle summamuuttujalle käytettiin nyt samaa katkaisupistettä, arvoa 6, kuin THL:ssä oli käytetty (THL 2017a) ja tulokset luokiteltiin sen mukaan kahteen ryhmään. Ryhmien jaottelu perustui siis lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen avoimuuteen. Nimetyt ryhmät olivat *avoin vuorovaikutus* sekä *muut*. Tavoitteena oli siis ensiksi selvittää, oliko poikien ja tyttöjen kyky keskustella vanhempiensa kanssa omista asioistaan riippuvainen perheen vuorovaikutuksen avoimuudesta, ja toiseksi, oliko perheen yhteisen ajan riittävyys yhteydessä perheen vuorovaikutuksen avoimuuteen. Näitä yhteyksiä testattiin Khiin neliötestin avulla. (Metsämuuronen 2009.)

Koska osa kysymyksistä oli järjestysasteikollisia, vuorovaikutusmittarin rinnakkaisvaliditeettia oli mahdollista tutkia myös Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen avulla (Valkeinen ym. 2014; Nummenmaa ym. 2014). Sen avulla pyrittiin selvittämään, ovatko vuorovaikutussummamuuttujan tulokset yhtäpitäviä kysymyksen (n: o 66) ”pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?” ja väittämän (n: o 68) ”perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa” tulosten kanssa (THL 2017b).

Vuorovaikutussummamuuttujan rinnakkaisvaliditeettia muiden vuorovaikutusta kartoittavien kysymysten kanssa tutkittiin vielä vertailemalla summamuuttujan keski- ja hajontalukuja muiden vuorovaikutusta kartoittavien muuttujien luokissa, sillä tämä menetelmä sopii hyvin tilanteeseen, jossa vertaillaan vähintään kahta, vähintään järjestysasteikollista toisistaan riippumatonta ryhmää (Metsämuuronen 2009). Toisin sanoen haluttiin selvittää, onko lapsen kokemus siitä, pystyykö hän keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan yhteydessä vuorovaikutusmittarin summaan; ja toiseksi, onko lapsen kokemus perheen yhteisen ajan riittävydestä yhteydessä vuorovaikutusmittarin summaan.

Tässä yhteydessä käytettiin koodattua vuorovaikutussummamuuttujaa, joka oli pisteytetty niin, että mitä myönteisempää vuorovaikutus oli, sitä suuremmalla numerolla vastausvaihtoehto oli koodattu. Koska selitettävä muuttuja, vuorovaikutussumma oli vinosti jakautunut jatkuva muuttuja ja selittävä muuttuja molemmissa kysymyksissä vähintään kolmiluokkainen, käytettiin ryhmien

välisten erojen tutkimisessa Kruskal-Wallis testii (Taanila 2012) ja tulosten kuvailussa mediaaneja sekä ylä- ja ala-kvartiileja (Heikkilä 2014). Tämän jälkeen haluttiin vielä selvittää Kruskal-Wallis parittaisen vertailun testillä, minkä ryhmien välillä mahdollinen tilastollisesti merkitsevä ero on. Koska aineiston koko tässä tutkimuksessa oli varsin suuri, käytettiin tilastollisen merkitsevyyden rajana 0,001:ä (Metsämuuronen 2009).

5 TULOKSET

5.1 Vastaajien kuvailu

Tutkimukseen osallistui vuonna 2017 yhteensä 95 725 alakoululaista vastausaktiivisuuden ollessa 80%. Kouluasteensa ilmoittaneista hieman yli puolet oli neljäsluokkalaisia (50,2%) ja vajaa puolet (49,8%) viidesluokkalaisia. Sukupuolensa ilmoittaneista 50,1% oli tyttöjä ja 49,9% poikia. (THL 2017a.) Aineisto analysoitiin sukupuolittain, joten analyysihin otettiin mukaan vain ne, jotka olivat ilmoittaneet sukupuolensa. Sukupuolimuuttujassa puuttuvia tietoja oli 0,3%. Faktorianalyysiin poimittiin vain ne, jotka olivat vastanneet kaikkiin neljään vuorovaikutussummamuuttujan kysymykseen. Poikien ryhmässä epätäydellisiä havaintorivejä vuorovaikutussummamuuttujan kohdalla oli 4%:lla vastanneista ja tytöillä 3%:lla. Puuttuvien tietojen määrä kysymyksessä, joka käsitteli lapsen kykyä keskustella vanhempiensa kanssa omista asioistaan sekä kysymyksessä, joka käsitteli perheen yhteisen ajan riittävyyttä, vaihteli 2 ja 4 prosentin välillä.

5.2 Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta kartoittavan mittarin rakenne

Mittarin rakennetta tutkittiin faktorianalyysin avulla. Faktorianalyysin tuottaman korrelaatiomatriisin mukaan kaikki kysymysten väliset korrelaatiot poikkesivat nolasta tilastollisesti merkitsevästi sekä poikien (0,264–0,330) että tyttöjen (0,249–0,346) ryhmässä. Koska faktorianalyysi perustuu muuttujien välisiin aitoihin korrelaatioihin, voitiin korrelaatiomatriisin perusteella siis todeta, että se soveltui faktorianalyysiin hyvin (Metsämuuronen 2009.) Vaikka osa korrelaatioista jäikin hiukan alle 0,30:n, hyväksyttiin se, koska aineisto oli näin suuri.

Myös Kaiserin testin tulokset (pojat 0,713; tytöt 0,709) osoittivat, että aineisto soveltui faktorianalyysiin hyvin. Faktorianalyysin soveltuvuuden toinenkin ehto täyttyi, sillä Bartlettin sfäärisyystesti oli tilastollisesti merkitsevä. Tämä osoitti, että korrelaatiot eivät olleet sattumanvaraisia (pojat ja tytöt $p < .001$) (Metsämuuronen 2009; Jokivuori & Hietala 2007). Faktorianalyysi tuotti sekä pojilla että tytöillä pääakselifaktorointia käyttämällä, mutta myös yleistettyjen neliösummien ja suurimman uskottavuuden menetelmällä, yhden faktorin mallin (ominaisarvo, pojat: 1,185; tytöt: 1,191), joka selitti pojilla 29,6% ja tytöillä 29,8% muuttujien vaihtelusta (Taulukko 1a ja 1b).

Ekstraktoitu faktori nimettiin perheen vuorovaikutukseksi. Perheen vuorovaikutus selitti siis vuorovaikutusmittarissa olevien muuttujien hajonnasta pojilla ja tytöillä vajaan kolmanneksen, mitä voidaan pitää kohtuullisen hyvänä tuloksena (KvantiMOTV 2017b). Koska tuloksena oli vain yksi faktori, ei rotatointia voitu suorittaa. *Keskusteleminen vanhempien kanssa koulupäivästä, kotiintuloajoista sopiminen, vanhempien jutteleminen lapsen ystävien kanssa sekä lapsen saama tuki ja kannustus vanhemmilta* ilmensivät siis samaa ulottuvuutta, perheen vuorovaikutusta. Toisin sanoen väittämät mittasivat samaa ilmiötä ja niiden taustalla oli vain yksi piilevä tekijä.

Taulukko 1a. Faktorianalyysin tulokset, pojat

Muuttuja	Lataus	Kommunaliteetti	Ominaisarvo	Selitys-osuus(%)
Keskustelet vanhempiesi kanssa koulupäivästäsi	0,610	0,372	1,185	29,6
Sovitte kotiintuloajoista, kun lähdet ulos	0,491	0,241		
Vanhepasi juttelevat ystäviesi kanssa heitä tavatessaan	0,535	0,286		
Vanhepasi tukevat ja kannustavat sinua	0,535	0,286		

Ekstraktiomenetelmä: Pääakselifaktorointi

Muuttujien kommunaliteetit jäivät sekä pojilla (0,241–0,372) että tytöillä (0,219–0,409) melko alhaisiksi. Faktorianalyysin tulokset olivat kuitenkin kaikilta osiltaan samansuuntaisia. Muuttujat latautuivat varsin tasaisesti yhdelle faktorille, mutta lataukset eivät olleet kovin vahvoja (pojat 0,491–0,610; tytöt: 0,468–0,640). Parhaiten perheen vuorovaikutus selitti sekä pojilla että tytöillä *vanhempien kanssa koulupäivästä keskustelemisen vaihtelua* ja heikoimmin *kotiintuloajoista sopimisen vaihtelua*.

Taulukko 1b. Faktorianalyysin tulokset, tytöt

Muuttuja	Lataus	Kommunaliteetti	Ominaisarvo	Selitysosuus(%)
Keskustelet vanhempiesi kanssa koulupäivästäsi	0,640	0,409	1,191	29,8
Sovitte kotiintuloajoista, kun lähdet ulos	0,468	0,219		
Vanhempasi juttelevat ystäväiesi kanssa heitä tavatessaan	0,527	0,278		
Vanhempasi tukevat ja kannustavat sinua	0,533	0,285		

Ekstraktiomenetelmä: Pääakselifaktorointi

5.3 Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta kartoittavan mittarin reliabiliteetti

Mittarin reliabiliteetti kertoo mittarin luotettavuudesta ja yhtenäisyydestä (KvantiMOTV 2017a). Seuraavassa esitellään tässä tutkimuksessa tehtyä vuorovaikutusmittarin reliabiliteetin tarkastelua faktorimallin ja Cronbachin alfa -analyysin avulla.

Metsämuurosen (2009) mukaan faktoripistesumma on painotettuna suoraa summaa tarkempi ja se maksimoi reliabiliteetin, jos faktorianalyysin oletukset pätevät, sillä kaikilla muuttujilla ei ole sama lataus faktorilla. Toisin sanoen osa muuttujista heijastaa paremmin taustalla olevaa dimensiota (Metsämuuronen 2009). Yhden faktorin tapauksessa tuotettu faktoripistemuuttujan reliabiliteetti oli poikien ryhmässä 0,631 ja tyttöjen ryhmässä 0,637.

Vuorovaikutussummamuuttujan sisäisen konsistenssin tarkastelu reliabiliteettitestauksella (Cronbachin alfa) osoitti, että mittarin homogeenisuus oli sekä poikien (0,609) että tyttöjen (0,607) ryhmässä riittävä. Koska alfan arvo jäi kuitenkin lähelle alinta yleisesti hyväksyttyä 0,60:n raja-arvoa, tarkastelua jatkettiin tutkimalla alfan arvoa siinä tapauksessa, että jokin kysymyksistä jätettäisiin mittarista pois. Minkään kysymyksen poisjättäminen ei olisi nostanut alfan arvoa. (Metsämuuronen 2009.) Suoran summan reliabiliteetti jäi painotetun summan reliabiliteettia alhaisemmaksi, kuten edellä jo ennustettiin. Alfa-reliabiliteetin aliarvio osoittautui siis todeksi tässä analyysissä

(Metsämuurosen 2009). Vuorovaikutusmittarin reliabiliteettia voitiin kuitenkin pitää hyväksyttävänä (Jokivuori ja Hietala 2014).

5.4 Vuorovaikutusmittarin rinnakkaisvaliditeetti muiden lasten ja vanhempien vuorovaikutussuhdetta käsittelevien kysymysten kanssa

Mittarin rinnakkaisvaliditeettia muiden vuorovaikutusta kartoittavien kysymysten kanssa tutkittiin ristiintaulukoimalla indikaattori *avoin vuorovaikutus*. Tällä tavalla haluttiin selvittää, oliko lapsen kyky keskustella vanhempiensa kanssa omista asioistaan sekä perheen yhteinen aika yhteydessä perheen vuorovaikutuksen avoimuuteen.

Lähes kaikki pojat (90,2%) ja tytöt (89,3%), joiden vuorovaikutus vanhemman kanssa oli avointa, pystyivät keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan joko usein tai melko usein (Taulukko 2a ja 2b). Niistä tytöistä, joilla vuorovaikutus vanhempien kanssa oli avointa kaksi kolmasosaa (65,5%) pystyi keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan usein, kun taas niistä tytöistä, joiden kohdalla vuorovaikutus ei ollut avointa näin koki vajaa kolmasosa (31,4%) (Taulukko 2b).

Taulukko 2a. Yksittäisen kysymyksen (Pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?) vastausten osuus indikaattori -ryhmissä (avoin vuorovaikutus) pojat.

Pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?	Indikaattori (avoin vuorovaikutus) % (n)	Muut % (n)	Yht. % (n)
usein	68,1 (20636)	40,5 (5999)	59,1 (26635)
melko usein	22,1 (6706)	29,5 (4367)	24,6 (11073)
silloin tällöin	8,9 (2699)	25,1 (3716)	14,2 (6415)
en juuri koskaan	0,9 (264)	4,8 (714)	2,2 (978)
Yhteensä	100 (30305)	100 (14796)	100 (45101)

$\chi^2=4052$; $df=3$; $p<0,001$

Khiin neliö -riippumattomuustestin mukaan sekä pojilla ($p<0,001$) että tytöillä ($p<0,001$) perheen vuorovaikutuksen avoimuus oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä lapsen kykyyn keskustella omista asioistaan vanhempiensa kanssa.

Taulukko 2b. Yksittäisen kysymyksen (Pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?) vastausten osuus indikaattori -ryhmissä (avoin vuorovaikutus) tytöt.

Pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?	Indikaattori (avoin vuorovaikutus) % (n)	Muut % (n)	Yht. % (n)
usein	65,5 (23208)	31,4 (3280)	59,1 (26635)
melko usein	23,8 (8425)	29,6 (3091)	24,6 (11073)
silloin tällöin	9,9 (3495)	31,7 (3311)	14,2 (6415)
en juuri koskaan	0,9 (312)	7,2 (755)	2,2 (978)
Yhteensä	100 (35440)	100 (10437)	100 (45101)

$\chi^2=5726$; $df=3$; $p<0,001$

Pojista, jotka pitivät perheen vuorovaikutusta avoimena, kolme neljäsosaa (74,5%) arvioi perheellä olevan riittävästi yhteistä aikaa, kun taas pojista, joiden mielestä perheen vuorovaikutus ei ollut avointa, hiukan yli puolet (57,8%) arvioi perheellä olevan riittävästi yhteistä aikaa. (Taulukko 3a).

Taulukko 3a. Yksittäisen väittämän (Perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa) vastausten osuus indikaattori -ryhmissä (avoin vuorovaikutus) pojat

Perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa.	Indikaattori (avoin vuorovaikutus) % (n)	Muut % (n)	Yhteensä % (n)
samaa mieltä	74,5 (22331)	57,8 (8404)	69 (30735)
ei samaa eikä eri mieltä	21,7 (6504)	34,1 (4966)	25,8 (11470)
eri mieltä	3,8 (1145)	8,1 (1172)	5,2 (2317)
Yhteensä	100,0 (29980)	100,0 (14542)	100 (44522)

$\chi^2=1323$; $df=2$; $p<0,001$

Tytöillä ryhmien väliset erot olivat suunnilleen yhtä isot kuin pojilla. Tytöistä, jotka pitivät perheen vuorovaikutusta avoimena, reilu kaksi kolmasosaa (67,4%) arvioi perheellä olevan riittävästi yhteistä aikaa, kun taas tytöistä, joiden perheessä vuorovaikutus ei ollut avointa alle puolet arvioi perheellä olevan riittävästi yhteistä aikaa (Taulukko 3b). Sekä poikien ($p<0,001$) että tyttöjen ryhmissä ($p<0,001$) perheen yhteinen aika oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä perheen vuorovaikutuksen avoimuuteen.

Taulukko 3b. Yksittäisen väittämän (Perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa) vastausten osuus indikaattori -ryhmissä (avoin vuorovaikutus) tytöt

Perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa.	Indikaattori (avoin vuorovaikutus) % (n)	Muut % (n)	Yhteensä % (n)
samaa mieltä	67,4 (23724)	43,3 (4478)	61,9 (28202)
ei samaa eikä eri mieltä	28,3 (9967)	44,4 (4593)	32,0 (14560)
eri mieltä	4,3 (1515)	12,3 (1267)	6,1 (2782)
Yhteensä	100 (35206)	100 (10338)	100 (45544)

$\chi^2=2224$; $df=2$; $p<0,001$

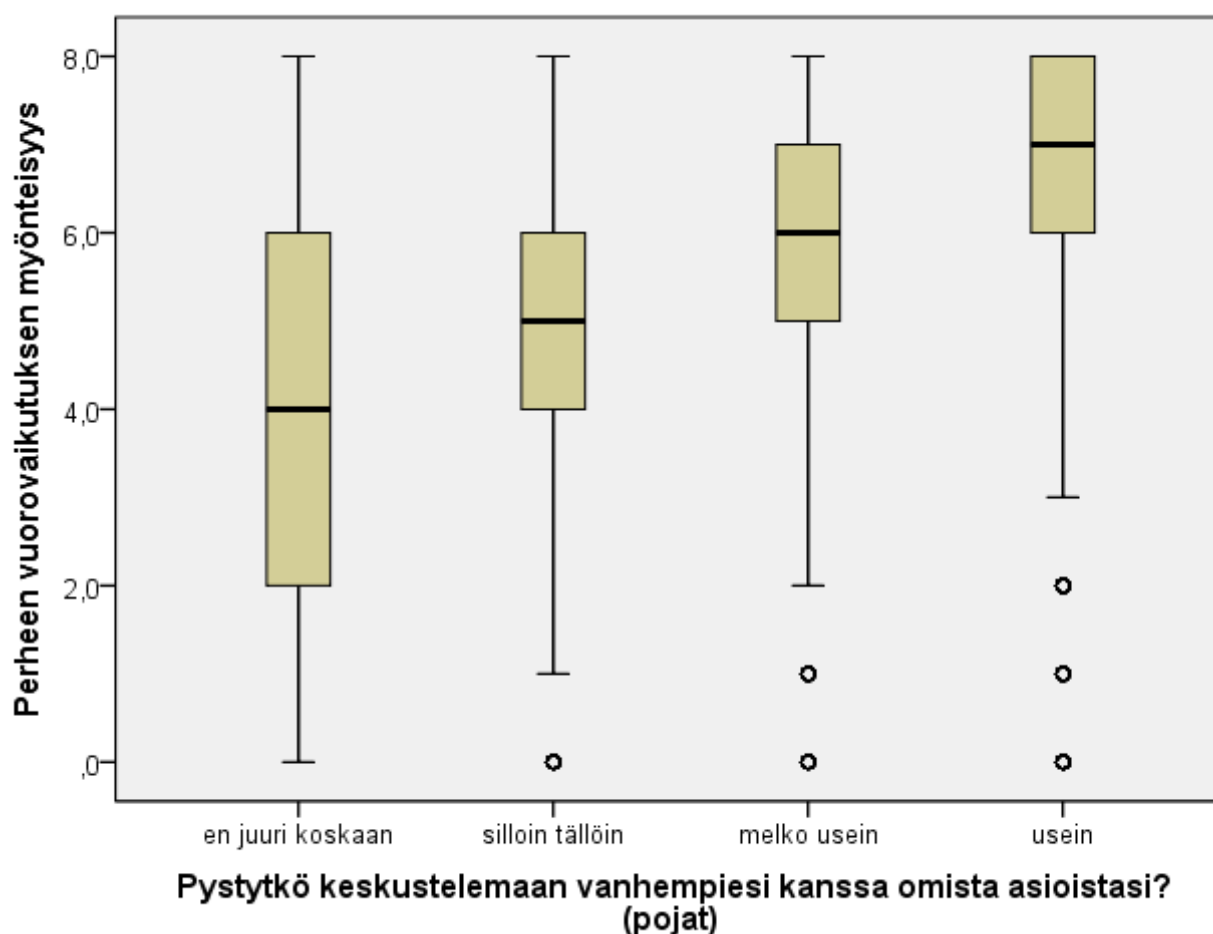
Vuorovaikutussummamuuttujan rinnakkaisvaliditeetin tarkastelu kysymyksen ”pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?” kanssa osoitti sekä pojilla ($r_s=0,336$; $p<0,001$) että tytöillä ($r_s=0,390$, $p<0,001$) kohtalaista positiivista korrelaatiota (Taulukko 4). Mitä myönteisempää perheen vuorovaikutus oli, sitä paremmin lapsi koki kykenevänsä keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan. Kysymys ”perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa” korreloi positiivisesti molemmissa ryhmissä heikosti vuorovaikutussummamuuttujan kanssa (pojat $r_s=0,198$, $p<0,001$; tytöt $r_s=0,261$, $p<0,001$). Mitä myönteisempää perheen vuorovaikutus oli, sitä useammin lapsi arvioi perheen yhteisen ajan riittäväksi.

Taulukko 4. Perheen vuorovaikutuksen yhteys perheen yhteiseen aikaan sekä lapsen kykyyn keskustella omista asioistaan vanhempiensa kanssa

	Perheen vuorovaikutus	
	r	p-arvo
Pojat		
Perheen yhteinen aika	0,198*	< 0.001
Lapsen kyky keskustella omista asioistaan vanhempiensa kanssa	0,336*	< 0.001
Tytöt		
Perheen yhteinen aika	0,261*	< 0.001
Lapsen kyky keskustella omista asioistaan vanhempiensa kanssa	0,390*	< 0.001

*Spearmanin korrelaatiokerroin

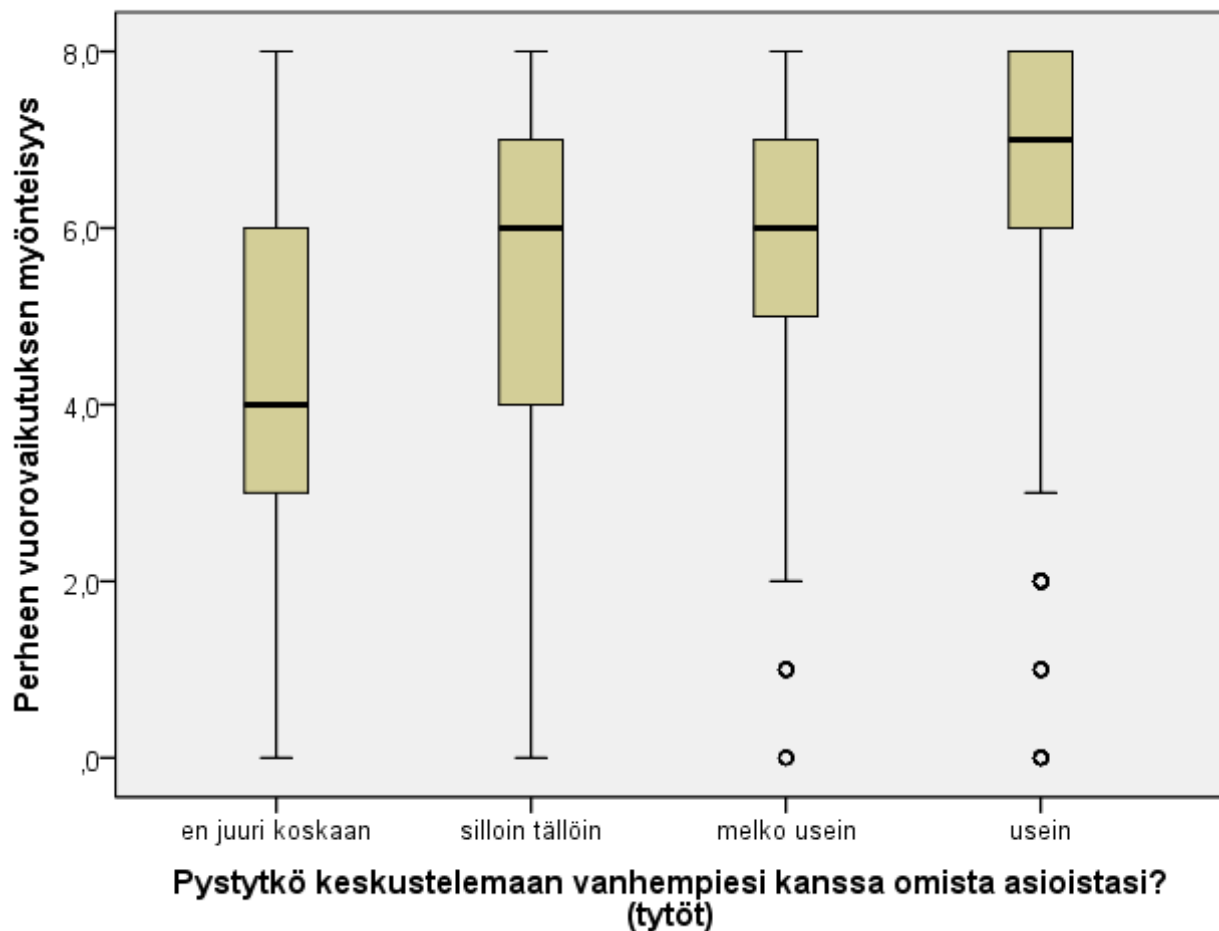
Vuorovaikutussummamuuttujan rinnakkaisvaliditeetin tarkastelu muiden vuorovaikutusta käsittelevien kysymysten kanssa osoitti, että pojista niillä, jotka eivät juuri koskaan pystyneet keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan ($Md=4,0$; $Q_1=2,0$; $Q_3=6,0$) perheen vuorovaikutus oli keskimäärin vähemmän myönteistä kuin niillä, jotka vastasivat, että silloin tällöin ($Md=5,0$; $Q_1=4,0$; $Q_3=6,0$), melko usein ($Md=6,0$; $Q_1=5,0$; $Q_3=7,0$) tai usein ($Md=7,0$; $Q_1=6,0$; $Q_3=8,0$) pystyvät keskustelemaan omista asioistaan (Kuvio 1a). Ero ryhmien välillä oli tilastollisesti merkitsevä (Kruskall-Wallis $\chi^2=5260$, $df=3$, $p<0,001$). Parittainen vertailu osoitti, että tilastollisesti merkitsevä ero vallitsi kaikkien ryhmien välillä ($p<0,001$).

Kuvio 1a. Perheen vuorovaikutuksen myönteisyys (min.= 0p, Max.= 8p) yksittäisen kysymyksen (Pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?) vastausten mukaisissa ryhmissä, pojat

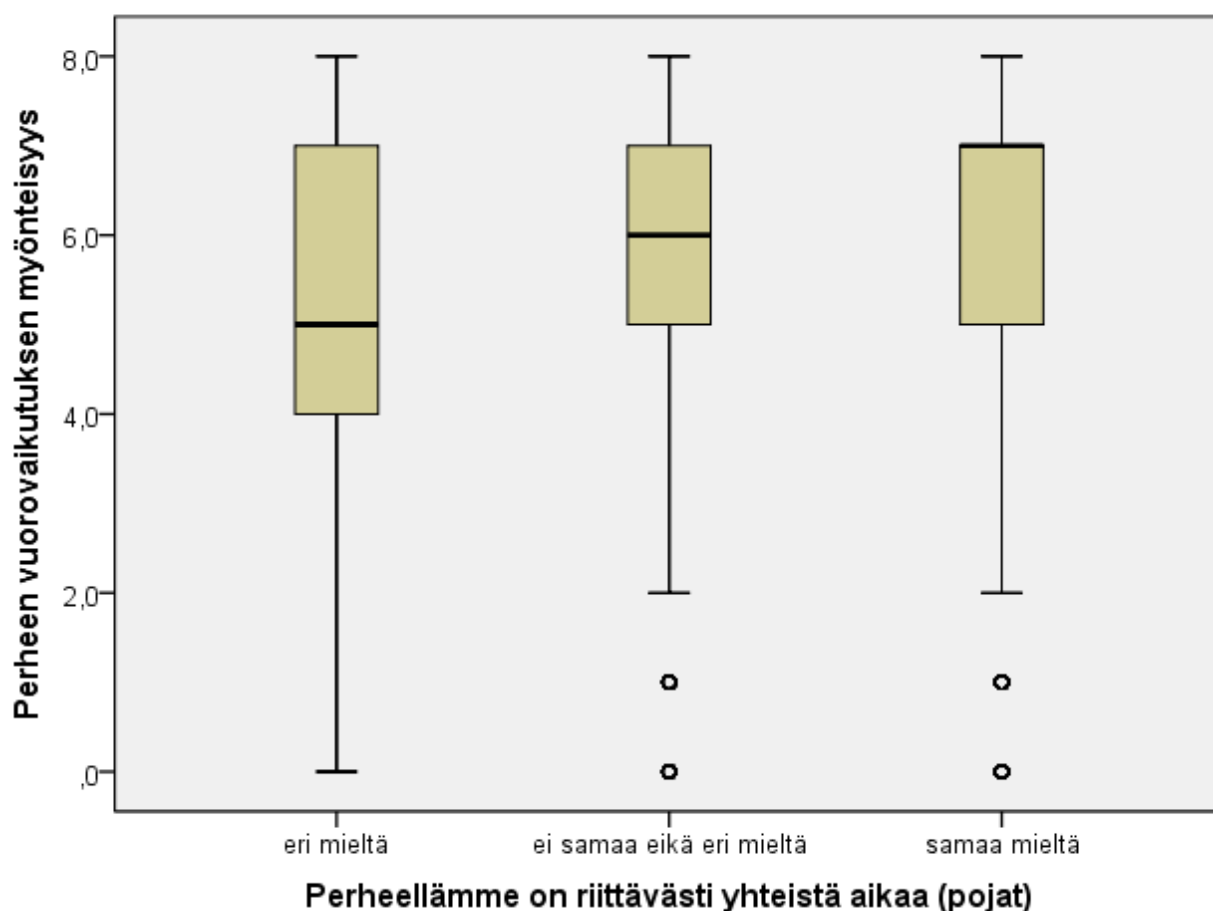
Tytöillä, jotka pystyivät keskustelemaan vanhempiansa kanssa omista asioista silloin tällöin (Md=6,0; Q₁=4,0; Q₃=7,0), melko usein (Md= 6,0; Q₁=5,0; Q₃= 7,0) tai usein (Md= 7,0; Q₁= 6,0; Q₃=8,0), perheen vuorovaikutus oli keskimäärin myönteisempää kuin niillä, jotka eivät juuri koskaan (Md=4,0; Q₁=3,0; Q₃=6,0) pystyneet keskustelemaan asioistaan (Kuvio 1b.) Sen sijaan tytöillä, jotka pystyivät keskustelemaan vanhempiansa kanssa omista asioistaan silloin tällöin (Md=6,0; Q₁=4,0; Q₃=7,0), perheen vuorovaikutus oli keskimäärin yhtä myönteistä kuin niillä tytöillä, jotka melko usein (Md=6,0; Q₁=5,0; Q₃=7,0) pystyivät keskustelemaan vanhempiansa kanssa omista asioistaan. Siitä huolimatta tytöillä kaikkien ryhmien välillä oli Kruskal-Wallis-testin parittaisen vertailun mukaan tilastollisesti merkitsevä ero ($p < 0,001$). Tytöillä ryhmien ”silloin tällöin”- ja ”melko usein” välinen ero tuli esille ryhmien alakvartiileja ja Kruskal-Wallis testin antamien järjestyslukujen keskiarvoja vertailtaessa. Ryhmän ”melko usein” jakauma sijoittui suurempiin arvoihin; sen

alakvartiilit ja järjestyslukujen keskiarvot ($Q_1=1,25$; Mean Rank= 20 260) olivat hiukan korkeampia kuin ryhmän ”silloin tällöin” ($Q_1= 1,00$; Mean Rank= 14 354).

Kuvio 1b. Perheen vuorovaikutuksen myönteisyys (min.= 0p, Max.= 8p) yksittäisen kysymyksen (Pystytkö keskustelemaan vanhempiesi kanssa omista asioistasi?) vastausten mukaisissa ryhmissä, tytöt

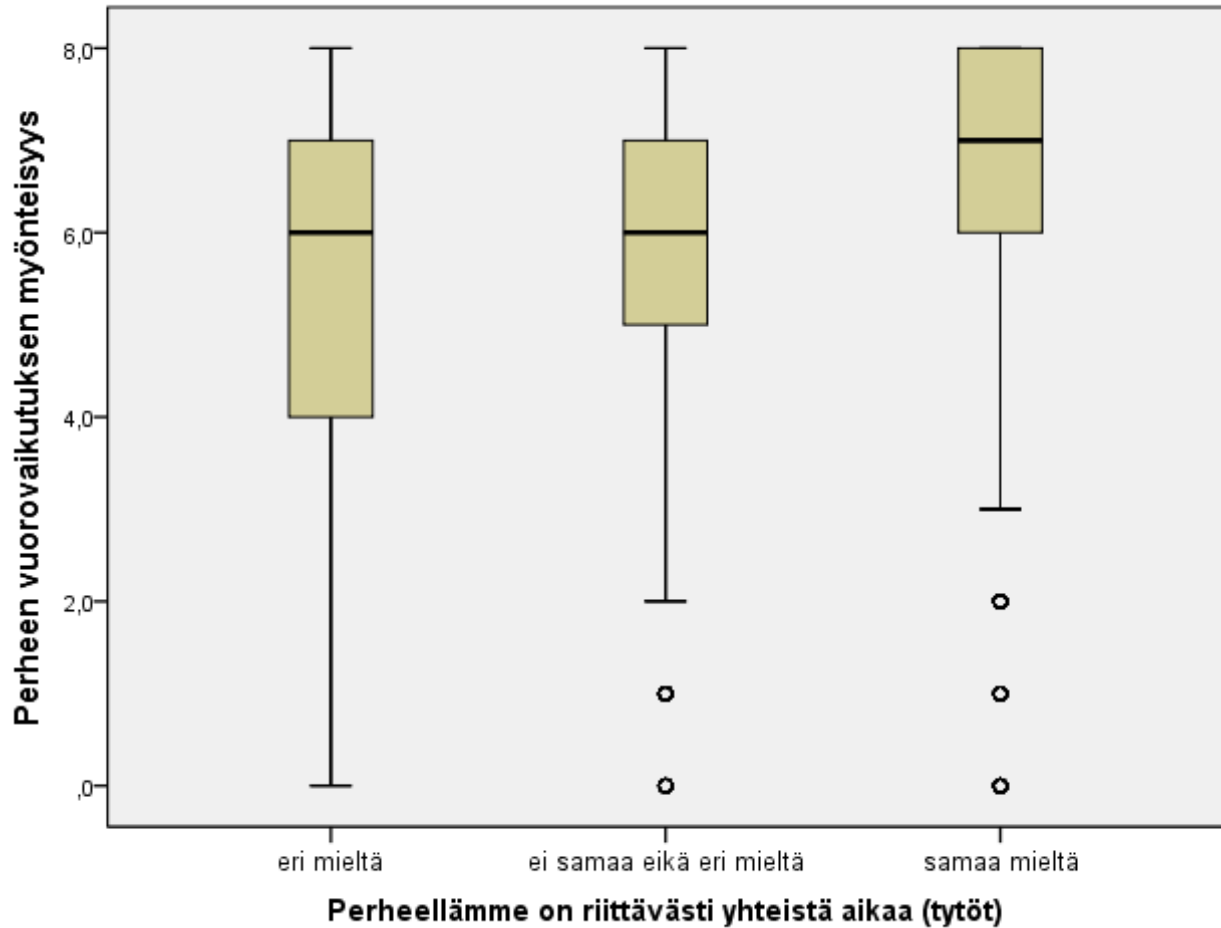
Niillä pojilla, jotka kokivat, että perheellä on riittävästi yhteistä aikaa perheen vuorovaikutus ($Md=7,0$; $Q_1=5,0$; $Q_3=7,0$) oli keskimäärin myönteisempää kuin niillä, jotka vastasivat olevansa väittämästä ”ei samaa eikä eri mieltä” ($Md=6,0$; $Q_1=5,0$; $Q_3=7,0$) sekä niillä, jotka olivat väittämästä ”eri mieltä” ($Md=5$; $Q_1=4$; $Q_3=7$) (Kuvio 2a). Ero ryhmien välillä oli tilastollisesti merkitsevä (Kruskall-Wallis $\chi^2= 1738$, $va=2$, $p<0,001$). Parittaisen vertailun mukaan tilastollisesti merkitsevä ero oli kaikkien ryhmien välillä ($p<0,001$).

Kuvio 2a. Perheen vuorovaikutuksen myönteisyys (min.= 0p, Max.= 8p) yksittäisen väittämän (*Perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa*) vastausten mukaisissa ryhmissä, pojat

Tytöillä, joiden mielestä perheellä oli riittävästi yhteistä aikaa, perheen vuorovaikutus oli keskimäärin myönteisempää ($Md=7,0$ $Q_1=6,0$; $Q_3=8,0$) kuin niillä, joiden mielestä perheellä ei ollut riittävästi yhteistä aikaa ($Md=6,0$; $Q_1=4,0$; $Q_3=7,0$) (Kuvio 2b) tai niillä, jotka olivat väittämästä *perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa* "ei samaa eikä eri mieltä" ($Md=6,0$; $Q_1=5,0$; $Q_3=7,0$). Vaikka niillä, joiden mielestä perheellä ei ollut riittävästi yhteistä aikaa ja niillä, jotka olivat väittämästä *perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa* "ei samaa eikä eri mieltä" perheen vuorovaikutus olikin keskimäärin yhtä myönteistä, Kruskal-Wallis testin parittaisen vertailun mukaan näidenkin ryhmien välillä oli kuitenkin tilastollisesti merkitsevä ero ($p<0,001$). Niillä, joiden mielestä perheellä ei ollut riittävästi yhteistä aikaa, näkemykset perheen vuorovaikutuksen myönteisyydestä vaihtelivat enemmän kuin ryhmällä "ei samaa eikä eri mieltä", jonka näkemykset vuorovaikutuksen myönteisyydestä olivat enemmän yksimieliset. Ryhmien "eri mieltä" ja "ei samaa eikä eri mieltä" ero tuli näkyviin järjestyslukujen keskiarvoja sekä alakvartiileja vertailtaessa.

Ryhmän ”eri mieltä” (Md=6,0; Q₁=4,0; Q₃=7,0; Mean Rank=15 856) jakauma sijoittui alempiin arvoihin kuin ryhmän ”ei samaa eikä eri mieltä” (Md=6,0; Q₁=5,0; Q₃=7,0; Mean Rank= 19 156).

Kuvio 2b. Perheen vuorovaikutuksen myönteisyys (min.= 0p, Max.= 8p) yksittäisen väittämän (Perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa) vastausten mukaisissa ryhmissä, tytöt

6 POHDINTA

6.1 Tutkimustulosten tarkastelu

Perheen vuorovaikutusmittarin rakenne

Perheen vuorovaikutusmittari osoittautui yksiulotteiseksi. Kaikki mittarin väittämät *keskusteleminen vanhempien kanssa koulupäivästä, kotiintuloajoista sopiminen, vanhempien jutteleminen lapsen ystävien kanssa sekä lapsen saama tuki ja kannustus vanhemmilta* mittasivat sekä tytöillä, että pojilla varsin tasaisesti perheen vuorovaikutusta. *Kotiintuloajoista sopiminen* jäi muuttujana molemmissa ryhmissä matalan kommunaliteettinsa ja samalla myös latausarvonsa puolesta suositusten alarajalle. Faktorianalyysissä muuttujan kommunaliteetin alarajana on pidetty 0,3: a. Suositus on kuitenkin vain suuntaa antava ja mitään täsmällistä kommunaliteetin kriteeriä ei ole olemassa, joten muuttujien karsimisen analyysistä tulisi aina perustua tapauskohtaiseen harkintaan (KvantiMOTV 2017b). Lähellä nollaa oleva kommunaliteetti tarkoittaa, ettei muuttujasta välttämättä saada hyötyä mallissa (Vehkalahti 2008).

Kotiintuloajoista sopiminen kertoo rajojen asettamisesta. Lapsilähtöiseen kasvatukseen perustuva huolenpito tarkoittaa, että vanhemmat valvovat lapsen tekemisiä ja asettavat turvallisuutta luovia rajoja (Kaikkonen & Hakulinen-Viitanen 2012). Myös lapset pitävät rajoja tärkeinä. Suomessa tehdyn tutkimuksen mukaan 11–13-vuotiaiden mielestä rajojen pitäminen on yksi osa hyvää vanhemmuutta (Valkonen 2006). Esimurrosiästä lähtien lapsi pyrkii itsenäistymään, mikä irtaannuttaa häntä vanhemmistaan (Jarasto ja Sinervo 1998), mutta vielä silloinkin lapsi tarvitsee kehitysvaiheensa mukaisia turvallisia ja johdonmukaisia rajoja (Kaimola 2005).

On tärkeä muistaa, että faktorianalyysi on vain aineiston jäsentämisen apuväline, jolloin latausmatriisikin toimii vain vihjeenä sille, mitä muuttujia tulkintaan kannattaa sisällyttää (Jokivuori & Hietala 2007). Vaikka faktorianalyysi antoikin tässä tutkimuksessa varovasti arvioiden viitteitä siitä, että *kotiintuloajoista sopiminen* ei ehkä tässä aineistossa tuonut malliin paljon hyötyä, ei pidä unohtaa, että summamuuttujan muodostamisen lähtökohtana ovat aikaisemmat tutkimukset ja teoria (Laijärvi & Kaunonen 2005). Teoreettisen käsitteen mittaamisen luotettavuus ei siis voi koskaan perustua pelkkiin tilastollisiin analyysihin.

Ruotsissa tehdyn tutkimuksen mukaan valvonta, mikä luonnollisesti perustuu sääntöjen noudattamiseen ei ole paras vanhemmuuden keino suojella lasta ja nuorta huonoilta vaikutteilta (Stattin ja Kerr 2000). On toki tärkeää, että vanhempi tietää, missä lapsi on ja mitä hän tekee. Kaikkein eniten vanhemmat kuitenkin saavat tietoa lapsensa tekemisistä myönteisessä vuorovaikutussuhteessa, jossa lapsi avoimesti kertoo asioistaan – itse asiassa paljon paremmin kuin lapselta aktiivisesti kyselemällä tai häntä suoraan kontrolloimalla (Stattin ja Kerr 2000). Kysymys siitä, kuinka tärkeitä vanhempien asettamat rajat perheen vuorovaikutuksen tutkimuksessa yleensä ovat, ei ollut tämän tutkimuksen focus. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli analysoida kouluterveyskyselyn aineiston erityispiirteitä ja näiden tulosten perusteella voidaan todeta vain, että tässä aineistossa *vanhempien kanssa koulupäivästä keskusteleminen, vanhempien jutteleminen lapsen ystävien kanssa sekä lapsen saama tuki ja kannustus vanhemmilta* kertoivat enemmän perheen vuorovaikutuksesta kuin *kotiintuloajoista sopiminen*.

Perheen vuorovaikutusmittarin reliabiliteetti

Vuorovaikutusmittari osoittautui kohtalaisen luotettavaksi mittariksi. Sekä faktoripistemuuttujaan että suoraan summaan perustuvat reliabiliteetit jäivät kuitenkin pojilla ja tytöillä lähelle yleisesti hyväksyttyä 0,60:n raja-arvoa. Yhtenä syynä matalahkoon reliabiliteettiin saattoi olla se, että mittarin asteikko oli 3-portaisena aika suppea, mikä jätti muuttujien vaihtelun pieneksi (Metsämuuronen 2009). Kun mittarissa on vain vähän vastausvaihtoehtoja, riskinä on mittarin heikko erottelukyky (Preston & Colman 2000), minkä vuoksi mittarin skaalaksi suositellaankin yleensä vähintään 4-portaista asteikkoa. (Metsämuuronen 2009).

Metsämuuronen (2009) mukaan heikko erottelukyky voi tosin johtua myös huonosta kysymyksestä, erityisesti silloin, kun kaikki vastaavat kysymykseen samalla tavalla, jolloin muuttujan varianssi jää pieneksi. Vaikka kysymys olisikin sinänsä luotettava, se ei summamuuttujan kannalta ole välttämättä aina tarkoituksenmukainen (Metsämuuronen 2009). Tässä tutkimuksessa sekä pojista että tytöistä noin yhdeksän kymmenestä ilmoitti, että vanhemmat tukevat ja kannustavat *usein*. Mittarin kolmen muun kysymyksen kohdalla hajontaa esiintyi enemmän.

Perheen vuorovaikutusmittarin rinnakkaisvaliditeetti muiden kysymysten kanssa

Perheen vuorovaikutusmittarin rinnakkaisvaliditeetin tarkastelu osoitti, että lapsen kyky keskustella vanhempiensa kanssa omista asioistaan oli riippuvainen perheen vuorovaikutuksen avoimuudesta ja myönteisyydestä. Tulos vahvisti aikaisempia tutkimustuloksia. Vuorovaikutuksen avoimuus ja perheen rakastava ilmapiiri ovat nuoren subjektiivisen hyvinvoinnin osatekijöitä (Rask 2003). Kun vuorovaikutus on avointa, kyse on aidosta dialogista, jossa kaikilla on mahdollisuus osallistua ja tulla kuulluksi (Silvennoinen 2004). Tällöin perheen vuorovaikutus on keskustelevaa ja nuoren asenteet itseään kohtaan myönteiset (Huang 1999). Kun perheen vuorovaikutus on myönteistä, lapsen asioista ollaan kiinnostuneita ja hän kokee tulevansa kuulluksi ja rakastetuksi omana itsenään (Kaimola 2005).

Perheen yhteinen aika oli yhteydessä perheen vuorovaikutuksen avoimuuteen. Mitä enemmän perheellä oli yhteistä aikaa, sitä myönteisempää perheen vuorovaikutus oli. Perheen yhteinen aika on siis tärkeää, sillä välittämisen ilmapiiri edellyttää sitä (Haverinen & Martikainen 2004). Pulkkisen (2003) mukaan ihmissuhteiden laatu on suurempi tekijä lapsen kasvuoloissa kuin taloudelliset tekijät. Ongelmana on kuitenkin se, että pienituloisten perheiden määrä on lisääntynyt ja samalla toimeentulo-ongelmat mutta myös työelämän paineet ovat heijastuneet perheen yhteiseen aikaan. Vanhemmat tekevät pitkiä työpäiviä ja digitalisaation myötä tuovat töitä myös kotiin, mikä vähentää entisestään perheen yhteistä aikaa. Koska perheen yhteisen ajan merkitys perheen vuorovaikutukselle ja sitä kautta lapsen ja koko perheen hyvinvoinnille on niin tärkeä, kouluterveydenhuollon tulisi kannustaa vanhempia järjestämään perheelle yhteistä aikaa. (Kaikkonen ym. 2012.)

Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta on siis tämän aineiston perusteella hyvä tutkia kysymyksillä, jotka käsittelevät perheen vuorovaikutusta, lapsen kykyä keskustella vanhempiensa kanssa omista asioistaan, sekä lapsen kokemusta perheen yhteisen ajan riittävyyydestä. Kaikki nämä osa-alueet kertovat lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta ja liittyvät läheisesti toisiinsa.

6.2. Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitiin aineiston keruun, tutkimusmetodien valinnan ja tulosten luotettavuuden kannalta. Tutkimuksen luotettavuutta lisäsi se, että kouluterveyskysely oli kokonaistutkimus, jonka kattavuus oli 80%, joten otos edusti siis varsin hyvin perusjoukkoa. (Vehviläinen-Julkunen & Paunonen 2006.) Puuttuvia tietoja yksittäisten kysymysten kohdalla oli vähän (2–4%). Aineiston kerääminen sähköisesti vähensi virhemahdollisuuksia tietoja käsiteltäessä (Vehkalahti 2008). Tulosten luotettavuuteen vaikuttavat tilannetekijät pyrittiin huomioimaan. Oppilaat olivat kyselyyn vastatessaan opettajan valvonnan alla kokeenomaisessa tilanteessa niin, että tilanne olisi kaikille vastaajille mahdollisimman tasapuolinen. (Paunonen & Vehviläinen-Julkunen 1997; THL 2017c.) Kyselytilannetta valvovilta opettajilta pyydettiin vielä palautetta kyselytilanteesta työrauhan toteutumisesta. (THL 2017c.)

Tutkimusten mukaan lapset ovat hyviä havainnoimaan vuorovaikutuksen ominaispiirteitä (Milkie ym. 1997). Kun kyseessä oli alakoululaisiin kohdistuva tutkimus, joka toteutettiin opettajan valvonnan alla, oli tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa kuitenkin syytä ottaa huomioon Hawthornen efektin mahdollisuus. Vaikka itse tutkija ei ollutkaan paikalla, jotkut oppilaat saattoivat vastata kyselyyn niin kuin olettivat, että kyselyä valvova opettaja odotti heidän vastaavan. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013.) Tämänkaltaisen sosiaalinen suotavuus, jossa vastaaja haluaa välittää itsestään myönteisen kuvan, saattoi heikentää tulosten luotettavuutta (Vehkalahti 2008).

Aineiston koko oli tässä tutkimuksessa suuri, mikä onkin edellytyksenä faktorianalyysille. Nurmisen (1997) mukaan ei ole kovinkaan erikoista, jos suuri aineisto antaa tilastollisesti merkitsevän tuloksen. Mutta vaikka ero ryhmien välillä olisikin suhteellisen pieni, voi tuloksella kuitenkin olla ratkaiseva merkitys joissakin tilanteissa (Nurminen 1997). Näin ollen ajateltiin, että kun kysymys oli lasten hyvinvointiin liittyvistä analyyseista, ei pieniäkään ryhmien välisiä eroja haluttu vähätellä.

Menetelmänä faktorianalyysin tuloksia on kyseenalaistettu siihen liittyvien subjektiivisten valintojen vuoksi. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan määrätty etukäteen faktoreiden lukumäärää tai tehty rotaatiovalintoja, joten niillä ei ollut vaikutusta faktoriratkaisuun. (Heikkilä 2014.) Koska muuttujien latausten etsintämenetelmän suhteen jouduttiin kuitenkin tekemään valinta,

varmistettiin faktoriratkaisun pätevyys kahdella muullakin estimointimenetelmällä, jotka kaikki tuottivat samanlaisen tuloksen. Analyysin teossa ja menetelmien valinnassa konsultoitiin tilastollisten menetelmien asiantuntijaa. Analyysin eteneminen pyrittiin kirjoittamaan niin, että lukija pystyisi arvioimaan tutkimuksen luotettavuutta.

6.3. Tutkimuksen eettisyys

Tutkimusetiikkaa ohjaavat elämän kunnioittaminen, hyödyn tuottaminen, haitan välttäminen, oikeudenmukaisuus ja ihmisen autonomia (Pirttilä 2008). Tämän tutkimuksen avulla osoitettiin, että kouluterveyskyselyssä oleva lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta kartoittava mittari on reliaabeli, joten sillä voidaan tuottaa luotettavaa tietoa perheen vuorovaikutuksesta. Kun tieteen käytössä on luotettavia mittareita, voidaan hoitokäytännöt perustaa todelliseen näyttöön ja resurssit kohdistaa vaikuttaviin hoitoihin, mikä tänä päivänä on kansantalouden kannalta entistä tärkeämpää (Pirttilä 2008).

Helsingin julistuksen mukaan tutkimuksen eettisyyden kannalta tutkittavan terveys on kuitenkin tärkeämpi kuin yhteiskunnan etu. Lapsi voi haluta olla lojaali vanhemmilleen. Hänen voi olla vaikea kertoa vanhempiansa kielteisestä käyttäytymisestä (Räty 2004). Toki lapsella on itselläänkin oikeus kieltäytyä tutkimuksesta, mutta lapsi voi haluta miellyttää myös opettajaansa, tai kunnioittaa häntä niin, ettei uskaltaudu kieltäytyä tutkimuksesta (Pölkki 2008). Koska kyselyn kysymykset voivat jäädä mietityttämään lasta, opettajaa on kehoitettu muistuttamaan lapsia mahdollisuudesta keskusteluun sekä kertomaan lapsille, milloin koulun terveydenhoitaja, kuraattori ja psykologi ovat tavoitettavissa (THL 2017g).

On mahdollista, että vanhemmat eivät hyväksy sitä, että lasten kautta kerätään tietoa vanhempien käyttäytymisestä (Pölkki 2008). Tällöin vanhemmilla on toki mahdollisuus kieltää lapsensa osallistuminen tutkimukseen. Toisaalta lapsellakin on oikeus saada äänensä kuuluville (Unicef 2017). Tässä tutkimuksessa tuodaan lapsen ääni kuuluville. Tuotetun tiedon avulla voidaan edistää lapsen oikeutta hyvään elämään. Koska perheen vuorovaikutuksessa ilmenevät ongelmat voivat uhata lapsen hyvinvointia ja vaikuttaa pitkälle aikuisuuteen, on tärkeää, että perheitten vuorovaikutuksen seurannassa käytetään luotettavia mittareita. Lapsen terveyden edistäminen luo pohjaa myös

tuleville sukupolville (Pirttilä 2008). Tavoitteena on kuitenkin, että tutkimuksen tulokset edistäisivät jo tutkittavien lasten oikeutta hyvään elämään.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan antamat ohjeet ohjasivat tässä tutkimuksessa aineiston käyttöä, säilyttämistä ja hävittämistä. Aineisto kerättiin anonymisti (THL 2017d). Kouluterveyskysely oli arvioitu THL:n tutkimuseettisessä työryhmässä (THL 2017e), mutta myös tutkijalla oli vastuu tutkimuksen eettisistä ratkaisuista. Tutkimusaineisto säilytettiin tutkijan yksityisellä tietokoneella salasanan takana niin, etteivät ulkopuoliset päässeet siihen käsiksi ja hävitettiin heti tutkimuksen valmistumisen jälkeen. (TENK 2009.)

6.4 Jatkotutkimusaiheet ja kehittämis ehdotukset

Lapsen hyvinvoinnin tarkastelussa on otettava huomioon perheenjäsenten väliset suhteet. Kyetäkseen puhumaan omista asioistaan lapsi tarvitsee ilmapiirin, jossa vuorovaikutus on myönteistä ja avointa. On siis tärkeää, että siellä missä terveydenhuolto kohtaa perheitä ja perheenjäseniä, esimerkiksi kouluterveydenhuollon laajoissa terveystarkastuksissa, kannustetaan perheitä tekemään arjessaan valintoja, jotka lisäävät perheen yhteistä aikaa sekä myönteistä ja avointa ilmapiiriä.

Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää, kun perheen vuorovaikutusta kartoitetaan kouluterveydenhuollossa. Lapsen kyky puhua omista asioistaan vanhempiensa kanssa sekä lapsen kokemus perheen yhteisen ajan riittävydestä ilmentävät perheen vuorovaikutusta ja auttavat tunnistamaan perheen vuorovaikutuksessa mahdollisesti olevia ongelmia sekä avun tarvetta. Kun perheen vuorovaikutuksessa olevia ongelmia pystytään tunnistamaan, voidaan lapsiperheiden tukitoimia ja jatkopalveluita kohdentaa niitä tarvitseville.

Lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin, mutta samalla myös koko perheen kannalta perheen vuorovaikutuksen tutkiminen on tärkeää. Kouluterveyskyselyssä oleva vuorovaikutusmittari osoittautui kohtuullisen luotettavaksi, mutta vaatii vielä kehittämistä. Lapsi on oman perheensä vuorovaikutuksen asiantuntija. Siksi olisi hyvä tietää, mitä lapset ja nuoret itse odottavat tänä päivänä perheen yhteiseltä ajalta ja miten he sen ylipäättään mieltävät? Mielenkiintoista olisi tietää,

laskevatko lapset perheen yhteiseksi ajaksi esimerkiksi sen, että kaikki perheenjäsenet istuvat kotona omien ruutujensa äärellä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

- Lapsen ja hänen vanhempiensa vuorovaikutussuhdetta kartoittavan mittarin taustalta löytyi yksi latentti tekijä, perheen vuorovaikutus. *Keskusteleminen vanhempien kanssa koulupäivästä, kotiintuloajoista sopiminen, vanhempien jutteleminen lapsen ystävien kanssa sekä lapsen saama tuki ja kannustus vanhemmilta* ilmensivät kaikki perheen vuorovaikutusta.
- Lapsen ja hänen vanhempiensa vuorovaikutusta kartoittava mittari osoittautui kohtalaisen reliaabeliksi mittariksi.
- Lapsen ja hänen vanhempiensa vuorovaikutusta kartoittavan mittarin rinnakkaisvaliditeetti muiden perheen vuorovaikutusta käsittelevien kysymysten kanssa oli hyvä:
 - Lapsen kyky keskustella vanhempiensa kanssa omista asioistaan oli riippuvainen perheen vuorovaikutuksen avoimuudesta
 - Perheen yhteisen ajan riittävyys oli yhteydessä perheen vuorovaikutuksen avoimuuteen
 - Mitä myönteisempää perheen vuorovaikutus oli, sitä paremmin lapsi koki pystyvänsä keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan ja sitä useammin lapsi arvioi perheen yhteisen ajan riittäväksi
 - Niissä perheissä, joissa lapsi kykeni keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan usein, perheen vuorovaikutus oli myönteisempää kuin niissä perheissä, joissa lapsi ei pystynyt keskustelemaan vanhempiensa kanssa juuri koskaan.
 - Niissä perheissä, joissa lapsen kokemuksen mukaan perheellä oli riittävästi yhteistä aikaa, perheen vuorovaikutus oli myönteisempää kuin niissä perheissä, joissa yhteistä aikaa ei ollut riittävästi.

LÄHTEET

- Adamson P. (2013) Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview, Innocenti Report Card no. 11. Saatavilla https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf. Viitattu 14.11.2017.
- Allen J.P. (2008) The attachment system in adolescence. Teoksessa Cassidy J. & Shaver P.R. (Ed.) *Handbook of attachment: theory, research, and clinical applications*. 2nd Edition. Guilford Press. New York, 397–636.
- Anthony L.G., Anthony B.J., Glanville D.N., Naiman D.Q., Waanders C. & Shatter S. (2005) The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development* **14**(2), 133–154.
- Barnhill L.R. (1979) Healthy Family Systems. *Family Coordinator* **28**(1), 94–99.
- Bell J.M. (2009) Family Systems Nursing: Re-examined. *Journal of Family Nursing* **15**(2), 123–129.
- Blechman E. A. (1990) A new look at emotions and the family: A model of effective family Communications. Teoksessa Blechman E. A. (Ed.) *Emotions and the family: For the better or for worse*. New York, NY: Lawrence Erlbaum, 201–224.
- Blechman E. A. (1991) Effective communication: enabling multiproblem families to change. Teoksessa Cowan P. H. & Hetherington M. (Ed.) *Family transitions. Family research consortium: Advances in family research*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 219–244.
- Briggs N.E. & MacCallum R.C. (2003) Recovery of Weak Common Factors by Maximum Likelihood and Ordinary Least Squares Estimation. *Multivariate Behavioral Research* **38**(1), 25–56.
- Bronfenbrenner U. (2002) Ekologisten järjestelmien teoria. Teoksessa Vasta R. (toim.) *Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä*. Oy UNipress Ab, 221–228.
- Carvalho J., Fernandes O.M. & Relva I.C. (2018) Family Functioning and Its Relation to Parental Discipline. *Child and Adolescent Social Work Journal* **35**(1), 31–44.
- Cicchetti D. & Toth S.L. (2009) The past achievements and future promises of developmental psychopathology: The coming of age of a discipline. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* **50**(1-2), 16–25.
- Cutrona CE., Cohen BB. & Igram S. (1990) Contextual determinants of the perceived supportiveness of helping behaviors. *Journal of Social and Personal Relationship* **7**(4), 553–562.
- Darling N. & Steinberg L. (1993) Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin* **113**(3), 487–496.
- Eschenbeck H., Kohlmann C. & Lohaus A. (2007) Gender differences in coping strategies in children and adolescents. *Journal of Individual Differences* **28**(1), 18–26.
- Fabrigar L.R., Wegener D.T., MacCallum R.C. & Strahan E.J. (1999) Evaluating the Use of Exploratory Factor Analysis in Psychological Research. *Psychological Methods* **4**(3), 272–299.

- Finnegan R.A., Hodges E.V.E. & Perry D.G. (1998) Victimization by Peers: Associations with Children's Reports of Mother-Child Interaction. *Journal of Personality and Social Psychology* **75**(4), 1076–1086.
- Grant K.E., Compas B.E., Thurm A.E., McMahon S.D., Gipson P.Y., Campbell A.J., Krochock K. & Westerholm R.I. (2006) Stressors and child and adolescent psychopathology: Evidence of moderating and mediating effects. *Clinical Psychology Review* **26**(3), 257–283.
- Harter S. (2006) The self. Teoksessa Eisenberg N., Damon W. & Lerner R. M. (Ed.) *Handbook of child psychology. Vol. 3. Social, emotional and personality development*. 6. painos. Hoboken, Wiley, 505–570.
- Haudrup Christensen P. (2002) Why more "quality time" is not on the top of children's lists: the "qualities of time" for children. *Children & Society* 16(2)2001, 77-88. *Children & Society* **16**(4), 740.
- Haverinen L. & Martikainen M. (2004) *Rakas lapsi - ei: Kodin kasvattava vuorovaikutus*. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Heikkilä T. (2014) Faktorianalyysi. Saatavilla <http://www.tilastollinentutkimus.fi/5.SPSS/Faktorianalyysi.pdf>. Viitattu 14.11.2017.
- Heikkilä T. (2014) Tilastollinen tutkimus. Bookwell Oy, Porvoo.
- Hoitotyön tutkimussäätiö. (2018) Näyttöön perustuva toiminta. Vaikuttavuutta terveydenhuoltoon. Saatavilla <http://www.hotus.fi/hotus-fi/nayttoon-perustuva-toiminta>. Viitattu 14.11.2017.
- Huang L. (1999) Family communication patterns and personality characteristics. *Communication Quarterly* **47**(2), 230–243.
- Häggman-Laitila A. & Pietilä A. M. (2007) Lapsiperheiden terveyttä edistävä tuki ja sen lähtökohdat: Katsaus kehittämiskohteisiin ja jatkotutkimusaiheisiin. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* **44**(1), 47–62.
- James A. & Prout A. (1997) *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood*. Falmer Press. London.
- Jarasto P. & Sinervo N. (1998) Kouluikäisen lapsen maailma. Gummerruksen kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Jokivuori P. & Hietala R. (2014) Määrällisiä tarinoita. Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta. EPUB konversio eLibris Media Oy – www.eLibrismedia.fi. Viitattu 14.11.2017.
- Joutsenniemi K. & Lipponen K. (2015) Resilienssi ja posttraumaattinen kasvu. *Suomen lääkäri* **70** (39), 2515–2519.
- Järventie I., Sauli H., Lahikainen A.R., Bardy M., Pölkki P., Blom R. & Kajanoja J. (2001) *Eriarvoinen lapsuus*. WSOY. Porvoo.
- Kaikkonen R. & Hakulinen-Viitanen T. (2012) Lasten ja perheiden elinympäristö. Teoksessa Kaikkonen R., Mäki P., Hakulinen-Viitanen M., Markkula J., Wikström K., Ovaskainen M-L., Virtanen S. & Laatikainen T. (toim.) *Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere, 43–64.

- Kaikkonen R., Mäki P., Laatikainen T. & Linnamäki E. (2012) Pohdinta ja johtopäätökset. Teoksessa Kaikkonen R., Mäki P., Hakulinen-Viitanen T., Markkula J., Wikström K., Ovaskainen M.-L., Virtanen S. & Laatikainen T. (toim.) Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 175–188.
- Kaimola K. (2005) Koti terveen itsetunnon harjoittelukenttänä. Teoksessa Syrjälä J. (toim.) Vahva vanhemmuus – Paras tuki nuoren kasvuun. Väestöliitto. Helsinki. 11–20.
- Kankkunen P. & Vehviläinen-Julkunen K. (2013) Tutkimus hoitotieteessä. 3. uud. p. Edition. Sanoma Pro. Helsinki.
- Kawabata Y., Alink L.R.A., Tseng W., van Ijzendoorn M.H. & Crick N.R. (2011) Maternal and paternal parenting styles associated with relational aggression in children and adolescents: A conceptual analysis and meta-analytic review. *Developmental Review* **31**(4), 240–278.
- Kelly C., Lazzeri G., Dzielska A. & Honkala S. (2016) Health behaviours. Teoksessa Inchley J., Currie D., Young T., Samdal O., Torsheim T., Augustson L., Mathison F., Alemandiaz A., Molcho M., Weber M. & Barnekow V. (Ed.) Health policy for children and adolescents, no 7. Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being. Health behaviour in school-aged children (HBSC) study: international report from the 2013/2014 survey. Saatavilla <https://issuu.com/whoeurope/docs/hsbc-no7-growing-up-unequal-full-re/136>. Viitattu 14.3.2018.
- Kernis M.H., Brown A.C. & Brody G.H. (2000) Fragile Self-Esteem in Children and Its Associations with Perceived Patterns of Parent-Child Communication. *Journal of Personality* **68**(2), 225–252.
- Koerner A.F. & Fitzpatrick M.A. (1997) Family type and conflict: The impact of conversation orientation and conformity orientation on conflict in the family. *Communication Studies* **48**(1), 59–75.
- Korhonen S. (2008) lapsen ja vanhemman välisen myönteisen vuorovaikutuksen vahvistaminen. Vuorovaikutusleikkioppaan käyttö kasvatusneuvonnan ja -ohjauksen välineenä. Saatavilla <https://thl.fi/documents/10542/473773/vuo0vovaikutusleikkiopas.pdf>. Viitattu 16.3.2018
- KvantiMOTV (2017a) Mittaaminen: Mittarin luotettavuus. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Viitattu 8.11.2017.
- KvantiMOTV (2017b) Faktorianalyysi. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/faktori/faktori.html> Viitattu 8.11.2017
- Laakso M.-L. (2011) Vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen merkitys lapsen itsesäätelyn kehityksessä. Teoksessa Aro T. & Laakso M.-L. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 20–41.
- Ladd G. W. & Pettit G. S. (2002) Parenting and the development of children's peer relationships. Teoksessa Bornstein M. H. (Ed.) Handbook of Parenting. Vol. 5. Practical Issues in Parenting. 2. painos. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 269– 309.

- Laijärvi H. & Kaunonen M. (2005) Summa-asteikot hoitotieteellisessä tutkimuksessa. *Hoitotiede* **17**(2), 89–96.
- Laine K. & Aho S. (2005) Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa, Otava, Helsinki.
- Lansford J.E., Ceballo R., Abbey A. & Stewart A.J. (2001) Does Family Structure Matter? A Comparison of Adoptive, Two-Parent Biological, Single-Mother, Stepfather, and Stepmother Households. *Journal of Marriage and Family* **63**(3), 840–851.
- Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (2016) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:29.
- Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja (2014) Eriarvoistuva lapsuus. Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:3. Saatavilla: <http://lapsiasia.ssthosing.fi/wp-content/uploads/2014/12/Vuosikirja-2014.pdf>. Viitattu 16.4.2018.
- Lehtinen A. (2000) Lasten kesken: lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6496-2>. Viitattu 16.4.2018.
- Malinen K., Sevón E. & Kinnunen U. (2006) Työssäkäyvien pienten lasten äitien ja isien kokemukset vanhemmuudesta. *Psykologia* **41**(5), 345–360
- Metsämuuronen J. (2009) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: tutkijalaitos. 4. laitos. Edition. International Methelp. Helsinki.
- Miettinen A. & Rotkirch A. (2012) Yhteistä aikaa etsimässä: lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla. Väestöliitto. Helsinki.
- Milkie M.A., Simon R.W. & Powell B. (1997) Through the Eyes of Children: Youths' Perceptions and Evaluations of Maternal and Paternal Roles. *Social Psychology Quarterly* **60**(3), 218-237.
- Mize J. & Pettit G.S. (1997) Mothers' Social Coaching, Mother-Child Relationship Style, and Children's Peer Competence: Is the Medium the Message? *Child Development* **68**(2), 312–332.
- Mäntymaa M., Luoma I., Puura K. & Tamminen T. (2003) Tunteet, varhainen vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys. *Duodecim* **119**(6)459–465.
- Määttä K. & Kyrönlampi-Kylmänen T. (2012) Childrens' and parents' experiences on everyday life and the home/work balance in Finland. *International Journal of Child, Youth and Family Studies* **3**(1), 46.
- Nummenmaa L. (2009) Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. 1. painos (uud. laitos) Edition. Tammi. Helsinki.
- Nummenmaa L., Holopainen M. & Pulkkinen P. (2014) Tilastollisten menetelmien perusteet. 1. p. Edition. Sanoma Pro. Helsinki.
- Nurminen M. (1997) Olemmeko p-arvon orjia? *Duodecim* **113**(4), 277–280.
- Olson D.H., Russell C.S. & Sprenkle D.H. (1983) Circumplex model of marital and family systems: VI. Theoretical update. *Family Process* **22**(1), 69–83.
- Paunonen M. & Vehviläinen-Julkunen K. (1997) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. WSOY. Helsinki.

- Parke, R. D., Simpkins, S. D., McDowell, D. J., Kim, M., Killian, C., Dennis, J., Flyr, M. L., Wild, M. & Rah, Y. (2004) Relative contributions of families and peers to children's social development. Teoksessa Smith P. K. & Hart C. H. (Ed.) *Blackwell Handbook of Childhood Social Development*. Oxford, UK: Blackwell Publishing, 156–178.
- Patterson G.R. & Stouthamer-Loeber M. (1984) The Correlation of Family Management Practices and Delinquency. *Child Development* **55**(4), 1299–1307.
- Persson C. & Östlund U. (2014) Examining Family Responses to Family Systems Nursing Interventions: An Integrative Review. *Journal of Family Nursing* **20**(3), 259 –286.
- Pirttilä T. (2008) Tutkimuseettiset toimikunnat – toimintaa ohjaavat normit ja tutkimuseettinen pohdinta. Teoksessa Pietilä A.M. & Länsimies-Antikainen H (toim.) *Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä*. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Kuopio, 65–90.
- Preston C.C. & Colman A.M. (2000) Optimal number of response categories in rating scales: reliability, validity, discriminating power, and respondent preferences. *Acta Psychologica* **104**(1), 1–15.
- Pulkkinen L. (2003) Lapsuusiän kasvatusilmapiiri ja aikuisiän sosiaalinen toimintakyky. *Duodecim; Lääketieteellinen Aikakauskirja* **119**(19), 1801–1803.
- Pulkkinen L. (2002) Koti, koulu ja yksityinen elämämpiiri hyvän elämän ankkureina. Teoksessa Rönkä A. & Kinnunen U., (toim.) *Perhe ja vanhemmuus*, 14–29. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Pölkki P. (2008) Osallistaa ja suojella. Näkökulmia lasten suojelua koskevan tutkimuksen eettiseen perustaan. Teoksessa Pietilä A.M. & Länsimies-Antikainen H. (toim.) *Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä*. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Kuopio, 171 –188.
- Rask K., Åstedt-Kurki P., Paavilainen E. & Laippala P. (2003) Adolescent subjective well-being and family dynamics. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* **17**(2), 129–138.
- Risling T., Risling D. & Holtslander L. (2017) Creating a Social Media Assessment Tool for Family Nursing. *Journal of Family Nursing* **23**(1), 13–33.
- Räty T. (2004) Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Puonti A. M., Saarni T. & Hujala T. (toim.) *Lastensuojelu tänään*. Tammi. Helsinki, 85–104.
- Rönkä A., Malinen K., Kinnunen U., Tolvanen A. & Lämsä T. (2010) Capturing daily family dynamics via text messages: development of the mobile diary. *Community, Work & Family* **13**(1), 5–21.
- Sarajärvi A., Mattila L. & Rekola L. (2011) *Näyttöön perustuva toiminta: avain hoitotyön kehittymiseen*. WSOYpro. Helsinki.
- Sawin K.J. (2016) Measurement in Family Nursing: Established Instruments and New Directions. *Journal of Family Nursing* **22**(3), 287–297.
- Schulz M.S., Cowan P.A., Pape Cowan C. & Brennan R.T. (2004) Coming Home Upset. *Journal of Family Psychology* **18**(1), 250–263.
- Siegler R., DeLoache J., Eisenberg N. & Saffran J. (2014) *How children develop*. 4th Edition. Worth Publishers. New York.

- Sinkkonen J. (2004) Kiintymyssuhdeteoria – tutkimus löydöksistä käytännön sovelluksiin. *Duodecim* **120**(15), 1866–1873.
- Skoczn I., Cieciuch J., Oud J.H.L. & Welzen K. (2015) Development and validation of the computerized family relations test for children. *Frontiers in Psychology* **15**(6), 1687.
- SoukupAscencao T., D'Souza D., D'Souza H. & KarmiloffSmith A. (2016) Parent-child interaction as a dynamic contributor to learning and cognitive development in typical and atypical development. *Infancia Y Aprendizaje / Journal for the Study of Education and Development* **39**(4), 694–726.
- Staccini L., Tomba E., Grandi S. & Keitner G.I. (2014) The Evaluation of Family Functioning by the Family Assessment Device: A Systematic Review of Studies in Adult Clinical Populations. *Family Process* **54**(1), 94–115.
- Steinberg L. (1990) Autonomy, conflict, and harmony in the family relationship. Teoksessa Feldman S. & Elliott G. R. (Ed.) *At the threshold: The developing adolescent*. MA: Harvard University Press. Cambridge, 255–276.
- Strachan A., Lund M.E. & Garcia J.A. (2010) Assessing Children's Perceptions of Family Relationships: An Interactive Instrument for Use in Custody Disputes. *Journal of Child Custody* **7**(3), 192–216.
- Stattin H., Kerr M., Örebro universitet & Institutionen för beteende-, social- och rättsvetenskap. (2000) Parental Monitoring: A Reinterpretation. *Child Development* **71**(4), 1072–1085.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2017a) Perheet ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus viitattu: 3.12.2017. Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/perh/index.html>. Viitattu 14.12.2017.
- Söderlund E. & Joronen K. (2013) Vanhempi-lapsisuhteen läheisyys ja kouluyhteisön sosiaaliset suhteet. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* **50**(4), 300–311.
- Taanila A. (2012) Akin menetelmäblogi. Kruskal-Wallis-testi. Viitattu 4.3.2018. Saatavilla: <https://tilastoapu.wordpress.com/2012/04/14/kruskal-wallis-testi/>. Viitattu 14.12.2017.
- TENK (2009) Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus (2010) Annettu Helsingissä 30.12.2010. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>. Viitattu 14.3.2018.
- THL (2017a) Kouluterveyskyselyn tulokset. Vuoden 2017 tulokset. Perusopetus 4. ja 5. luokan oppilaat. Saatavilla <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/perhe-ja-elinolot>. Viitattu 19.11.2017.
- THL (2017 b) Kouluterveyskyselylomake 4.- ja 5. luokka. https://www.thl.fi/documents/10531/2851931/KTK17_alakoulu_FIN_luonnos6.pdf/627614cc-9786-4a90-a74e-ec7e58788109. Viitattu 2.12.2017.
- THL (2017c) Ohjeet oppilaitoksille. Tutkimus- ja asiantuntijatyö. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/kyselyn-toteuttaminen/ohjeet-oppilaitoksille>. Viitattu 2.12.2017.

- THL (2017d) Kouluterveyskyselyn rekisteriseloste. https://www.thl.fi/documents/10531/2851931/Kouluterveyskysely_rekisteriseloste_2016.pdf/ee436ec1-e938-46bf-8ec7-f2a1880ad5c4. Viitattu 2.12.2017.
- THL (2017e) Kouluterveyskyselyn toteuttaminen. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/kyselyn-toteuttaminen>. Viitattu 2.12.2017.
- THL(2017f) Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushanke. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/lastensuojelun-kehittamis-ja-tutkimushanke>. Viitattu 3.12.2017
- THL(2017g) Kouluterveyskysely. Rehtorin ohje. 4. ja 5. vuosiluokat. https://thl.fi/documents/10531/2851931/Rehtorin_ohje_4_5_lk.pdf/ccc938ee-619e-4a4a-b62c-0a949580bbfe. Viitattu 2.5.2018
- Tynkkynen L., Vuori J. & Salmela-Aro K. (2012) The role of psychological control, socioeconomic status and academic achievement in parents' educational aspirations for their adolescent children. *European Journal of Developmental Psychology* 9(6), 695–710.
- Ungar M. (2004) The importance of parents and other caregivers to the resilience of high-risk adolescents. *Family Process* 43(1), 23-41.
- Unicef (2017) Mikä on lapsen oikeuksien sopimus. Saatavilla <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>. Viitattu 14.11.2017.
- Valkeinen H., Anttila H. & Paltamaa J. (2014) Opas toimintakyvyn mittarin arviointiin TOIMIA-verkostossa (1.0). 1.6.2014. https://www.thl.fi/documents/974257/1449823/Mittariopas_VALMIS_090614+%282%29.pdf/b53595b9-15b8-4fa3-8765-23cd9221de8f. Viitattu 2.12.2017.
- Valkonen L. (2006) Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudeluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylä.
- Vasikkaniemi T. (2013) Vanhempien työ, työn siirräntä kotiin ja lasten hyvinvointi: kohtaamisia tuulikaapissa. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Jyväskylä.
- Vehkalahti K. (2008) Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Tammi. Helsinki.
- Vehviläinen-Julkunen K. & Paunonen M. (2006) Kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Paunonen M., Paunonen M. & Vehviläinen-Julkunen K. (toim.) *Hoitotieteen tutkimusmetodiikka*. WSOY. Helsinki; Porvoo. 206–213.
- Väestöliitto (2017a) Avioerot. Saatavilla http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/parisuhteet_ja_seksuaalisuus/avioerot/. Viitattu 3.12.2017.
- Välimäki M., Lantta T., Anttila M., Pekurinen V., Alhonkoski M., Suvanne T., Laine A. Kannisto K. & Kontio R. (2013) Hoitajien työnhallinta psykiatrisen potilaan väkivaltatilanteissa. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitos.

- Väänänen R. (2013) Perheen rakenteen dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta. Kuopion yliopistollinen sairaala, lastenpsykiatrian klinikka Kuopio.
- Warshak R. (2000) Remarriage as a trigger of parental alienation syndrome. *American Journal of Family Therapy*, **28**(3), 229–241.
- White M.A. & Elander G. (1992) Translation of an instrument. *Scandinavian Journal of Caring Science*, **6**(3), 161–164.
- White M.A., Grzankowski J., Paavilainen E., Åstedt-Kurki P. & Paunonen-Ilmonen M. (2003) Family dynamics and child abuse and neglect in three Finnish communities. *Issues in Mental Health Nursing*, **24**(6-7), 707–722.
- de Winter, J C F & Dodou D. (2011) Factor recovery by principal axis factoring and maximum likelihood factor analysis as a function of factor pattern and sample size. *Journal of Applied Statistics* **39**(4), 695–710.
- Åstedt-Kurki P. (2008) *Kohti perheen hyvää hoitamista*. WSOY Oppimateriaalit. Helsinki.
- Åstedt-Kurki P. & Paavilainen E. (2002) Hoitotieteellinen tutkimus Tampereen yliopistossa. *Hoitotiede* **14**(6), 293–298.
- Åstedt-Kurki P., Tarkka M., Rikala M., Lehti K. & Paavilainen E. (2009) Further testing of a family nursing instrument (FAFHES). *International Journal of Nursing Studies* **46**(3), 350–359.